

Türkiye 2023 Raporu

**Avrupa Parlamentosuna, Konseye, Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesine ve
Bölgeler Komitesine Sunulan Komisyon Tebliđ**

AB Genişleme Politikasına İlişkin 2023 Tebliđ

1. GİRİŞ

1.1. ÇERÇEVE

Türkiye, Avrupa Birliği için kilit bir ortak ve aday ülkedir. Türkiye ile AB, 1964'ten bu yana yürürlükte olan bir Ortaklık Anlaşması ile bağlıdır ve 1995'te gümrük birliği tesis edilmiştir. Aralık 1999 tarihli AB Zirvesi'nde Türkiye'ye aday ülke statüsü verilmiş ve Türkiye ile katılım müzakereleri Ekim 2005'te başlamıştır. Katılım müzakereleri çerçevesinde, 16 fasıl müzakereye açılmış olup, bunlardan biri geçici olarak kapatılmıştır. Aralık 2022 AB Konseyi sonuçlarında, mevcut koşullar altında, Türkiye ile yürütülen katılım müzakerelerinin fiilen durma noktasına geldiğine; bundan sonra bir fasılın açılmasının ya da kapatılmasının mümkün görünmediğine işaret eden Haziran 2018 tarihli Konsey tutumu tekrar edilmiştir. Rapor döneminde Türkiye AB'den uzaklaşmaya devam etmiş, AB'ye katılım hedefi konusunda kararlılığını yinelemesine rağmen reform gündemine yönelik olumsuz eğilimi tersine çevirememiştir. AB'nin, demokrasi, hukukun üstünlüğü, temel haklar ve yargı bağımsızlığının sürekli kötüye gitmesi ile ilgili ciddi endişeler giderilmemiştir.

2. GRUP 1: KATILIM SÜRECİNİN TEMEL İLKELERİ

2.1. DEMOKRATİK KURUMLARIN İŞLEYİŞİ VE KAMU YÖNETİMİ REFORMU

Demokrasi

Türkiye'nin demokratik kurumlarının işleyişi ciddi şekilde engellenmeye devam etmiştir. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile ilgili yapısal sorunlar hâlâ mevcuttur. Demokratik gerileme ve siyasi kutuplaşma Cumhurbaşkanlığı ve parlamento seçimleri öncesinde artmıştır. Şubat 2023'te 11 ili etkileyen deprem sonrasında söz konusu illerde ilan edilen olağanüstü hâl Mayıs 2023'te sona ermiştir. Ulusal düzeyde olağanüstü hâl uygulaması Temmuz 2018'de kaldırılmış olmasına rağmen hükümet yetkililerine olağanüstü yetkiler veren bazı mevzuat hükümleri ile olağanüstü halden kaynaklanan kısıtlayıcı unsurlar uygulamada kalmıştır. Bazı hükümler 2 yıllığına uzatılmış ancak 2018 yılı olağanüstü hâl ile ilgili hükümlerin büyük bir çoğunluğu Temmuz 2022'de sona ermiştir. Olağanüstü Hâl İşlemleri İnceleme Komisyonu Ocak 2023 itibarıyla işini tamamlamış, yapılan 127.292 başvurunun 17.960'ını kabul etmiş, 109.332'sini ise reddetmiştir.

Seçimler

Cumhurbaşkanlığı ve parlamento seçimleri 14 Mayıs 2023 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Cumhurbaşkanını belirlemek için yapılan ikinci tur seçimler 28 Mayıs tarihinde gerçekleştirilmiştir. AGİT Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Ofisi tarafından görevlendirilen seçim gözlem heyetinin vardığı ilk sonuçlara göre seçmenlere gerçek bir siyasi tercih yapma imkânı sunulmuştur ve seçimlerde katılım yüksek olmuştur. Ancak mevcut iktidar yanlısı medyanın yayınları ve iktidar dışındaki taraflara eşit bir faaliyet alanının olmaması haksız bir avantaj sağlamıştır.

Parlamento

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi, Parlatonun yasama ve denetleme işlevlerini büyük ölçüde zayıflatmıştır. Geniş yasama yetkileri, Cumhurbaşkanının birçok politika alanına ilişkin karar almasına olanak sağlamakta ve bunun sonucunda meclisin yasama işlevini kısıtlamaktadır. TBMM, hükümetin hesap verebilirliğini sağlayacak gerekli

araçlardan yoksundur. Muhalefet partileri hedef alınmaya devam edilmiştir. Halkın Demokratik Partisi'nin (HDP) kapatma davası devam etmektedir.

Yönetişim

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde, yeterli bir denge ve denetleme mekanizmasının olmaması ve kamu yönetiminin siyasileşmesi devam etmektedir. Düzenleyici kurumların çoğu doğrudan Cumhurbaşkanlığına bağlıdır. Avrupa Konseyi Venedik Komisyonu'nun Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine ilişkin tavsiyeleri hâlâ ele alınmamıştır. İktidardaki hükümetin muhalif belediye başkanları üzerindeki baskısı, yerel demokrasiyi zayıflatmaya devam etmiştir.

Sivil Toplum

Sivil toplum ortamındaki ciddi gerileme devam etmiştir. Sivil toplum, sürekli baskıya maruz kalmıştır. Olağanüstü hâl kapsamında kapatılan insan hakları örgütlerinin mal varlıklarına el konulması ile ilgili olarak hiçbir hukuk yolu sunulmamıştır. İnsan hakları savunucusu Osman Kavala ile Gezi davasının diğer yedi sanığının Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin aksi yöndeki kararına rağmen şartlı tahliye olmadan hapis cezası devam etmektedir. Kitle imha silahlarının yayılmasının finansmanının önlenmesine ilişkin yasanın uygulanması, sivil toplum örgütleri üzerinde daha fazla kısıtlama ve baskı getirmiştir. Bütün bu engellere rağmen, sivil toplum sesini duyurmaya devam etmiş, 2023 Şubat ayındaki depremden etkilenen insanlara destek sağlamak dahil olmak üzere sivil yaşama aktif olarak katılmıştır. Yürürlüğe konulacak yeni mevzuat ve politikaların bağımsız sivil toplum kuruluşlarıyla etkili bir biçimde istişare edilmesine yönelik sistemli ve kapsayıcı mekanizmalar mevcut olmalıdır.

Kamu Yönetimi Reformu

Türkiye, kamu yönetimi reformu alanında **belirli düzeyde/kısmen hazırlıklıdır**. Rapor döneminde ilerleme kaydedilmemiştir. Ülkede kamu yönetimi ve kamu mali yönetimi için kapsamlı bir reform yapılması hususunda siyasi bir irade hâlâ bulunmamaktadır. Yürütmenin ve kamu yönetiminin 2017 yılında geçilen Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine uygun olarak yeniden yapılanması, politika oluşturma sisteminin çok büyük ölçüde merkezileşmesi ile sonuçlanmıştır. İdarenin hesap verme sorumluluğu yetersizdir ve insan kaynakları yönetiminin iyileştirilmesi gerekmektedir. İdarenin siyasileşmesi devam etmiştir. Kadınların kamu hizmetinde yönetim görevlerinde temsili hâlâ düşüktür. Kamu yönetimi politika oluşturma sürecinde kanıta dayalı veya katılımcı yöntemler kullanılmamaktadır. Geçen yılın tavsiyeleri uygulanmamıştır ve geçerliliğini korumaktadır.

Gelecek yıl, Türkiye'nin özellikle:

- AB ilkeleri ve değerleri ile uyumlu bir biçimde ve gerekli siyasi sahiplenmeyi ve desteği alarak, kurumlar arası bir kamu yönetimi reform planı hazırlaması ve kabul etmesi,
- Kamu hizmetlerinde özellikle üst düzey yönetici kadroları için liyakate dayalı bir atama ve terfi sistemini oluşturması,
- Politika oluşturma sürecinin, planlama belgeleri ile yasama önerilerinin hazırlanması sürecinde kapsayıcı ve kanıta dayalı yöntemler kullanılacak şekilde gözden geçirilmesi gerekmektedir.

2.2. HUKUKUN ÜSTÜNLÜĞÜ VE TEMEL HAKLAR

2.2.1 Fasil 23: Yargı ve Temel Haklar

Türkiye'nin bu alandaki AB müktesebatının ve Avrupa standartlarının uygulanmasına ilişkin hazırlıkları **erken aşamada**dır. Rapor döneminde **gerileme** devam etmiştir.

Önceki raporlarda tespit edilen başlıca sorunlar, özellikle sistemsiz olarak yargı bağımsızlığının eksikliği ve insan hakları durumunun iyileştirilmesine yönelik acil ihtiyaç, ele alınmadan kalmıştır. 2019 Yargı Reformu Stratejisi (YRS) ve 2021 İnsan Hakları Eylem Planı (İHEP) reforma ihtiyaç duyulan bazı alanları ele alırken, en kritik sorunlara yönelik somut adımlar içermemektedir.

Yargının İşleyişi

Türkiye, bu alandaki uyumda **erken aşamada**dır. Son yıllardaki birçok yargı reform paketine rağmen, yargı sistemindeki yapısal noksanlıklara değinilmemiştir ve ciddi **gerileme** devam etmiştir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin kimi kararlarının uygulanmasının reddedilmesindeki devamlılık, ciddi bir endişe konusu olmayı sürdürmektedir. Yetkililer tarafından hâkim ve savcılar üzerinde oluşturulan usule aykırı baskı, yargının bağımsızlığı ve kalitesi üzerinde olumsuz etki oluşturmaya devam etmiştir. 2019 YRS ve 2021 İHEP uygulanmaya devam etmiştir ancak bu belgelerde öngörülen eylemler yapısal sorunları ve Avrupa Komisyonunun önceki raporlarında tanımlanmış sorunları ele almakta yetersiz kalmıştır. Hâkim ve savcılarının mesleğe alınmasında ve terfiinde nesnel, liyakate dayalı, yeknesak ve önceden belirlenmiş kriterlerin bulunmaması hâlâ endişe kaynağıdır. Rapor döneminde, muhalif siyasetçilere karşı siyasi nedenlerle birçok dava açılmıştır.

Komisyonun geçen yılki tavsiyelerine uyulmamıştır. Türkiye'nin, ülkenin yargı sisteminin genel işleyişini ciddi şekilde iyileştirecek tedbirleri benimsemesi ve uygulaması gerekmektedir.

Gelecek yıl, Türkiye'nin özellikle:

- Yargının, görevlerini Avrupa standartlarına riayet ederek bağımsız ve tarafsız şekilde gerçekleştirmesine imkân tanıyan siyasi ve hukuki bir ortam oluşturması; yürütme ve yasamanın kuvvetler ayrılığı ilkesine tam olarak riayet etmesi koşuluyla yargısal sorumluluklarını güçlendirmesi ve AİHM içtihadına uygun bir biçimde karar alması gereken Anayasa Mahkemesi kararlarına alt derece mahkemeleri tarafından riayet edilmesinin sağlanması;
- Yürütmenin rolü ve etkisinin sınırlı olması için Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nun (HSK) yapısını ve üyelerinin seçim sürecini değiştirmesi ve HSK'nin veya üst düzey yetkililerin adli süreçlere müdahalesine karşı güvenceler getirmesi;
- Hâkimlerin görev yerlerinin kendi rızaları alınmadan değiştirilmemesi konusunda etkili güvenceler sağlaması;
- Anayasa kapsamında güvence altına alınan yargının bağımsızlığına uygun olarak, hâkimlerin açığa alınmasının, görevin ciddi şekilde kötüye kullanıldığına dair şüphenin sağlam gerekçelere dayandırıldığı vakalarla sınırlandırılması ve usuli güvencelere aykırı olarak meydana gelen ihraçların yol açtığı zararı telafi etmek için tedbirler alması;
- Disiplin işlemleri sistemini, yürütmenin usule aykırı müdahalesi olmadan nesnel kriterlere dayalı olacak şekilde revize etmesi;

- Kişilere karşı alınan idari ve adli tedbirlerle ilgili olarak, görevi kötüye kullanma veya suç iddialarının, somut delile dayalı, bağımsız yargı yetkisi kapsamında tamamen şeffaf usullerle hukuka uygun süreçlere tabi tutulmasını sağlaması;
- Tüm adli süreçlerde, usuli güvenceler de dâhil olmak üzere, özellikle masumiyet karinesi, cezai sorumluluğunun şahsiliği, hukuki belirlilik, savunma hakkı, adil yargılanma hakkı, silahların eşitliği ve etkili itiraz hakkını da içeren temel hakların tam olarak gözetilmesini sağlaması gerekmektedir.

Yolsuzlukla Mücadele

Türkiye, yolsuzlukla mücadelede **erken aşamada**dır. Rapor döneminde bu alanda **ilerleme kaydedilmemiştir**. Son yıllarda Türkiye, yolsuzlukla mücadelenin kilit noktalarındaki önemli eksikliklerini ele almamıştır. Önleyici faaliyette bulunulmamış ve taraf olunan Birleşmiş Milletler Yolsuzlukla Mücadele Sözleşmesi'ne uygun yolsuzlukla mücadele birimleri kurulmamıştır. Yolsuzluk davalarının soruşturma ve kovuşturma aşamalarında usule aykırı bir biçimde siyasi baskı kurulabilmesinin sınırlandırılması için yasal çerçevenin ve kurumsal mimarinin iyileştirilmesi gerekmektedir. Kamu kurumlarının hesap verebilirliğinin ve şeffaflığının artırılması gerekmektedir. Yolsuzlukla mücadele stratejisi ve eylem planının olmaması, yolsuzlukla kararlı bir şekilde mücadele etme iradesinin bulunmadığını göstermiştir. Avrupa Konseyi Yolsuzluğa Karşı Devletler Grubunun (*GRECO*) tavsiyeleri yerine getirilmemiştir. Genel olarak yolsuzluk ciddi bir sorun olmaya devam etmektedir. Gelecek yıl, Türkiye'nin özellikle:

- Birleşmiş Milletler Yolsuzlukla Mücadele Sözleşmesi ve ilgili Avrupa Konseyi Sözleşmeleri de dâhil olmak üzere, yolsuzlukla mücadeleye ilişkin uluslararası yükümlülüklerini yerine getirmesi;
- *GRECO* tarafından yayımlanan tavsiyeleri, ihtiyaç duyulan mevzuatın da yürürlüğe girmesi yoluyla, etkin biçimde yerine getirmesi;
- Yolsuzlukla mücadeleye yönelik net bir siyasi irade ve vizyonu yansıtan, güvenilir ve gerçekçi bir eylem planıyla desteklenen etkin bir yolsuzlukla mücadele stratejisi geliştirmesi gerekmektedir.

Temel Haklar

İnsan hakları alanındaki **kötüye gidiş** devam etmiş ve geçen yılki tavsiyelere ilişkin bir **ilerleme kaydedilmemiştir**. Türk yasal çerçevesi, insan haklarına ve temel haklara riayet edilmesine ilişkin genel güvenceleri içermektedir ancak mevzuatın ve uygulamasının Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) içtihadı ile uyumlu hâle getirilmesi gerekmektedir. 2016 olağanüstü hâl kanunlarından artakalan nüvelerin elimine edilmesi için herhangi bir yasa değişikliği yapılmamıştır. Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi, Türkiye'nin insan haklarına, demokrasiye ve hukukun üstünlüğüne riayet edip etmediğini izlemeye devam etmiştir. Türkiye'nin AİHM kararlarını uygulamayı reddetmeye devam etmesi, yargının uluslararası standartlara ve Avrupa standartlarına bağlılığı konusundaki endişeleri artırmıştır. 2021 tarihli İnsan Hakları Eylem Planı uygulanmaya devam etmiştir ancak kritik konuları ele almamasının yanı sıra insan hakları alanındaki genel durumda da bir iyileşme sağlamamıştır. Gazeteciler, yazarlar, avukatlar, akademisyenler, insan hakları savunucuları ve diğer eleştirel sesler, terör örgütü üyeliği iddiasıyla yargılanmaya ve mahkûm edilmeye devam edilmiştir.

Bu bölümde belirtilen ve hâlâ devam eden eksiklikleri gidermenin yanı sıra gelecek yıl, Türkiye'nin özellikle:

- Türk Ceza Kanunu ve Terörle Mücadele Kanunu'nu ve bunların uygulanma biçimini, Avrupa standartları, AİHS, AİHM içtihadı ve Venedik Komisyonu tavsiyeleri ile uyumlu hâle getirmesi;
- Suç iddialarının; bağımsız ve tarafsız yargı yetkisinde, somut delile dayalı olarak ve tamamen şeffaf usullerle yürütülen ve özellikle masumiyet karinesi, ceza sorumluluğunun şahsiliği, hukuki belirlilik, savunma hakkı, silahların eşitliği ilkesi ve etkili itiraz hakkı başta olmak üzere adil yargılanma hakkı ve ilgili usule ilişkin hakların tam olarak gözetilerek hukuka uygun şekilde incelenmesini sağlaması;
- Aile içi şiddet, psikolojik ve fiziksel istismar, cinsel taciz, tecavüz, "namus" adına işlenen suçlar, ısrarlı takip ve zorla evlendirme dâhil olmak üzere kadına yönelik her türlü şiddetle etkili bir şekilde mücadele edilmesi için yasal çerçeveyi ve uygulamaları iyileştirmesi;
- LGBTIQ bireyler dâhil olmak üzere her türlü ırkçılık ve ayrımcılıkla etkili bir şekilde mücadele edilmesi ve azınlıkların korunmasının temini için yasal çerçeveyi ve uygulamayı iyileştirmesi;
- Kavala v. Türkiye davası dahil olmak üzere AİHM kararlarını öncelikli olarak uygulaması gerekmektedir.

İfade Özgürlüğü

Türkiye bu alandaki uyumda hâlâ **erken aşamada** ve son yıllarda gözlemlenen **ciddi gerileme** devam etmiştir. Milli güvenlik ve terörle mücadele ile ilgili ceza kanunlarının uygulanışı, AİHS ile çelişmeye ve AİHM içtihadından uzaklaşmaya devam etmiştir. Gazeteciler, insan hakları savunucuları, avukatlar, yazarlar, muhalif politikacılar, öğrenciler, sanatçılar ve sosyal medya kullanıcılarına karşı açılan ceza davaları ve mahkûmiyetler devam etmiştir. Muhalif seslerin yayılması ve ifade özgürlüğü, artan baskılardan ve kısıtlayıcı tedbirlerden olumsuz yönde etkilenmiştir. AGİT Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Bürosu, Mayıs 2023 seçimlerine ilişkin, ifade özgürlüğünün kısıtlandığı bir ortamda hem özel hem de kamu medya kuruluşlarının seçim kampanyasını aktarırken editoryal bağımsızlıklarını ve tarafsızlıklarını korumamasının seçmenlerin bilinçli bir tercih yapma becerisini azalttığını belirtmiştir.

Komisyonun son beş yılki raporlarında yer alan tavsiyeleri yerine getirilmemiştir. Gelecek yıl, Türkiye'nin özellikle:

- Tutuklu yargılanan gazetecileri, insan hakları savunucularını, avukatları, yazarları ve akademisyenleri serbest bırakması ve bu kişiler aleyhine açılan ceza davalarının AİHS ve AİHM kriterlerine uygun olarak sonuçlandırılmasını sağlaması;
- Basının görevini bağımsız şekilde ve misilleme veya işten çıkarılma kaygısı duymaksızın yerine getirebileceği güvenli, çoğulcu ve elverişli bir ortamı sağlaması; bu, devlet ve devlet dışı aktörler tarafından basın kuruluşlarına yönelik sindirme, müdahale ve baskı eylemlerine son verilmesini de kapsamaktadır.
- Başta Terörle Mücadele Kanunu, Türk Ceza Kanunu, Kişisel Verilerin Korunması Kanunu, İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun, "yalan haber" tanımıyla bağlantılı olarak Yeni Medya Kanunu, Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun olmak üzere, ceza mevzuatını Avrupa standartlarına uygun hâle getirmesi ve ifade özgürlüğünü kısıtlamayacak orantılı bir biçimde uygulanmasını sağlaması;
- Hakaret suçu ve diğer benzer suçlarla ilgili ceza hukuku hükümlerinin muhalif kişiler üzerinde baskı kurma aracı olarak kullanılmamasını sağlaması gerekmektedir.

2.2.2. Fası 24: Adalet, Özgürlük ve Güvenlik

Türkiye, adalet, özgürlük ve güvenlik alanında **orta düzeyde hazırlıklıdır**. İnan ile kara sınırının gözetim ve koruma kapasitesinin daha fazla güçlendirilmesi ile ilgili olarak **bazı ilerlemeler** kaydedilmiştir. Türkiye, Ekim 2017'de yürürlüğe girmiş olan AB-Türkiye Geri Kabul Anlaşması'nın üçüncü ülke vatandaşlarına ilişkin hükümlerini hâlâ uygulamamaktadır. Türkiye, 3,6 milyon mülteciye ev sahipliği yapmak ve bu mültecilerin ihtiyaçlarını karşılamak için kayda değer çaba sarf etmeye devam etmiştir. Türkiye'nin kişisel verilerin korunmasına ilişkin mevzuatını Avrupa standartlarıyla uyumlu hâle getirmesi gerekmektedir.

Geçen yılki tavsiyelerin birçoğu yerine getirilmeyi beklemektedir ve hâlâ geçerlidir. Gelecek yıl, Türkiye'nin özellikle:

- (Başta Yunanistan'dan Türkiye'ye dönüşler ile tüm Üye Devletlere olan düzensiz geçiş rotalarının engellenmesi olmak üzere) Mart 2016 tarihli AB-Türkiye Mutabakatı'nı tam olarak uygulaması ve AB-Türkiye Geri Kabul Anlaşması'nın tüm hükümlerini Üye Devletlerin tamamına uygulaması;
- Europol ile Türkiye arasında kişisel verilerin değişimine ilişkin olarak AB ve Türkiye arasında akdedilmesi muhtemel bir uluslararası anlaşmaya olumlu etkisi olabilecek kişisel verilerin korunmasına ilişkin mevzuatını Avrupa standartlarıyla uyumlu hâle getirmesi;
- Terörle mücadele mevzuatını ve uygulamalarını, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihadı ve AB müktesebatı ve uygulamaları doğrultusunda gözden geçirmesi gerekmektedir; orantılılık ilkesine riayet etmelidir;
- Ulusal ve uluslararası düzeydeki sınır hizmetleri arasındaki koordinasyonu artırmak amacıyla sınır yönetimine ilişkin bir strateji ve eylem planını kabul etmesi ve uygulaması gerekmektedir.

Örgütlü Suçlarla Mücadele

Türkiye, örgütlü suçlarla mücadele alanında AB müktesebatını uygulamak için **belirli düzeyde hazırlıklıdır**. AB Üye Devletleri ve komşu ülkelerle düzenlenen ortak operasyonlara daha fazla katılım gösterilmesi suretiyle operasyonel düzeyde **bazı ilerlemeler** kaydedilmiştir. Yeni bir strateji ve Örgütlü Suçla Mücadele Eylem Planı kabul edilmiştir. Ancak, Türkiye'nin, kara para aklama ve finansal suçlar gibi belirli örgütlü suç biçimleriyle mücadelede yasaların etkin uygulanmasına yönelik gelişmeye ihtiyacı vardır. Örgütlü suçla mücadelede paydaşlarla eşgüdüm önemini korumaktadır.

Gelecek yıl, Türkiye'nin özellikle:

- Terörle mücadele konusundaki yasal çerçeve ve uygulamaları AB müktesebatı doğrultusunda iyileştirmesi gerekmektedir. Türkiye'nin ayrıca Mali Eylem Görev Gücü'nün "gri" listesinden çıkmak için, henüz yerine getirilmemiş tavsiyeleri ele almaya devam etmesi;
- Eurojust ile iş birliğine yönelik AB ile uluslararası bir anlaşma akdetmesi;
- Nihai mahkumiyetler ve malvarlığına el konulması dâhil olmak üzere göçmen kaçakçılığı ile mücadele çabaları geliştirmesi;
- 7262 sayılı Kanunu, Venedik Komisyonu tavsiyelerine göre revize etmesi;
- AB kolluk kuvvetleri ile iş birliği ve bilgi paylaşımı hususlarında operasyonel istekliliğini artırması gerekmektedir.

2.3. EKONOMİK KRİTERLER

Türkiye - Önemli Ekonomik Rakamlar	2014-2019 Ortalama	2020	2021	2022
Kişi başına düşen GSYİH (PPS cinsinden AB-27'nin yüzdesi)	65	61	63	69
Reel GSYİH büyümesi	4.3	1.8	11.4	5.6
15+ yaş nüfusun ekonomik faaliyet oranı (%), toplam	52.1	49.3	51.4	53.1
Kadın	32.8	30.9	32.8	35.1
Erkek	72.0	68.2	70.3	71.4
15+ yaş nüfusun işsizlik oranı (%), toplam	11.1	13.2	12.0	10.4
Kadın	13.8	15.0	14.7	13.4
Erkek	9.9	12.3	10.7	8.9
15+ yaş nüfusun istihdamı (yıllık büyüme yüzdesi)	2.3	-4.8	7.9	6.7
Nominal ücretler (yıllık büyüme yüzdesi)	16.5	18.0	19.3	73.2
Tüketici fiyat endeksi (yıllık büyüme yüzdesi)	11.2	12.3	19.6	72.3
Avro karşısında döviz kuru	4.2	8.0	10.4	17.4
Cari işlemler dengesi	-2.7	-4.5	-0.9	-5.4

(GSYİH'nin yüzdesi)				
Net doğrudan yabancı yatırım, DYY (GSYİH'nin yüzdesi)	1.1	0.6	0.8	0.9
Genel devlet dengesi (GSYİH'nin yüzdesi)	-2.0	-2.9	-2.3	-1.1
Genel devlet borcu (GSYİH'nin yüzdesi)	29.0	39.7	41.8	31.7

Eurostat

Kaynak: Ulusal kaynaklar

2.3.1. İşleyen Bir Piyasa Ekonomisinin Varlığı

Türk ekonomisi **oldukça gelişmiş** bir ekonomidir; ancak raporlama döneminde **ilerleme kaydedilmemiştir**. Türkiye'nin piyasa ekonomisinin düzgün çalışmaya devam etmesi konusunda ciddi endişeler devam etmektedir. Raporlama döneminin çoğu boyunca, parasal politikanın yürütülmesi ve kurumsal ve düzenleyici ortam gibi önemli unsurlarda uzun süredir geriye gidiş yaşanmaktadır. Mayıs ayındaki parlamento ve cumhurbaşkanlığı seçimleri sonrası yetkililer, daha istikrar odaklı makroekonomik politikalara geri dönmek için bazı adımlar atmıştır.

2022 yılında ekonomik büyüme güçlü kalsa da Türkiye, piyasa odaklı politikalardan daha da uzaklaşmıştır; bu da Türkiye'nin ekonomik temellerini zayıflatmış ve kırılabilirlikleri ve de riskleri artırmıştır. Enflasyon bir miktar azalmış ancak yine de çok yüksek kalmıştır; çünkü para politikası son derece düşük faiz oranlarını öncelmiştir. Bu durum da derin şekilde negatiflik yaratmaya devam etmiş ve bir dizi düzenleyici ve ihtiyati önlemlerle desteklenmiştir. 2023 baharındaki cumhurbaşkanlığı ve parlamento seçimlerinin ardından, para politikası sıkılaşılmaya başlamış ve aynı zamanda makro ihtiyati çerçevenin kademeli olarak basitleştirilmesine işaret etmiştir. Cari işlemler açığı, 2022 yılında 5,4%'e yükselmiş ve negatif bir mal ticareti şoku ve büyük miktarda gayri maddi altın ithalatının etkisiyle gerçekleşmiştir. Son yıllarda görece iyi bütçe performansı, artan mali risklerin temel eğilimini maskeleymiştir. Mali duruşun 2023'te döngüsel hâle gelmesi ve depremlerle ilgili harcama baskılarının seçim öncesi bütçe cömertliğini artırmasıyla, yetkililerin mali disipline olan bağlılıkları sarsılmıştır. Ancak, seçimlerden sonra mali duruş sıkılaştırılmış ve temmuz ayında önemli vergi artışı içeren revize bütçe kabul edilmiştir.

Kurumsal ve düzenleyici ortam öngörülebilirlik ve şeffaflıktan yoksun olup, seçim sonrası ekonomi politikasının normalleşmesini zorlaştırmaktadır. Piyasadan ayrılmak hâlâ maliyetli ve yavaştır. Ancak, Türkiye, işletmelere yönelik devlet hizmetlerini dijitalleştirmede ilerleme kaydetmiştir. Son yıllarda gayri resmi ekonominin boyutu küçülmüş olsa da hâlâ ekonomik faaliyetin önemli bir bölümünü temsil etmektedir. Fiyat belirleme mekanizmalarına devlet müdahalesi devam etmektedir. Devlet yardımlarının sağlanması, uygun uygulama kurallarından, yaptırımdan ve şeffaflıktan yoksundur. Bankacılık sektörü genel olarak istikrarlı kalmış ancak çok sayıda aşırı karmaşık ve kapsamlı makro ihtiyati ve düzenleyici önlem nedeniyle finansal istikrar sorunlarıyla

karşı karşıya olmuştur. İşgücü piyasası daha da güçlenmiştir; ancak özellikle genç ve kadın istihdamının sağlanmasında yapısal zorluklar hâlâ mevcuttur. Bölgesel işgücü piyasası eşitsizlikleri azalmıştır ve yıllar içerisinde en düşük seviyelerden birine ulaşmıştır. Son net asgari ücret artışları ise döngüsel niteliktedir.

Komisyonun 2022 yılından itibaren tavsiyeleri tam olarak uygulanmamıştır ve geçerliliğini korumaktadır. Piyasa ekonomisinin işleyişini iyileştirmek için Türkiye özellikle şunları yapmalıdır:

- Enflasyonu sürdürülebilir şekilde hedef seviyesine düşürmek için merkez bankasının bağımsızlığını yeniden tesis etmek ve para politikasını sıkılaştırmak;
- Yeniden inşa harcamalarından şeffaflığı sağlarken ve oluşabilecek borçlar dâhil olmak üzere mali riskleri ele alırken, faiz dışı fazla vermeye kademeli bir geri dönüşü destekleyen, güvenilir bir orta vadeli mali konsolidasyon planı geliştirmek;
- makro ihtiyati ve düzenleyici çerçeveyi basitleştirerek, devlet yardımı şeffaflığını ve kontrolünü artırarak ve fiyat belirleme mekanizmalarına devlet müdahalesini azaltarak iş ortamını daha da iyileştirmek.

Ekonomik yönetim

Türkiye, piyasa odaklı politikalardan daha da uzaklaşmıştır ve bu durum ekonomik temelleri zayıflatarak riskleri artırmıştır; ancak Mayıs seçimlerinin ardından bu gidişatı tersine çevirmek için adımlar atılmıştır. Merkez Bankası politikası, artan enflasyon ve küresel finansal koşulların sıkılaşmasına rağmen, reel faiz oranlarının gerçekte negatif seviyede tutulmasını temel alan bir yaklaşım izlemiştir.

Makroekonomik istikrar

Türkiye'nin ekonomik büyümesi iyimser ancak dengesizdir. Reel GSYİH 2022'de %5,5 büyüyerek beş yıllık ortalamanın (%4,5) üzerinde gerçekleşmiştir. Ancak yılın ilk yarısında güçlü bir performans sergiledikten sonra ikinci yarıda yavaşlamıştır. 2023 yılının ilk yarısında daha da genişlemiş ve büyüme, yıkıcı Şubat depremlerine rağmen biraz daha güçlenmiştir.

Dış dengesizlikler artmış ve kırılabilirlik göstermeye devam etmiştir. Cari işlemler açığı, 2022 yılında GSYİH'nin %5,4'üne yükselmiştir ve 2023 yılının ilk yarısında 2018-2022 ortalamasını iki katından fazla olmuştur. Dış ticaret açığı, olumsuz ticaret koşulları şoku ve büyük miktarda parasal olmayan altın ithalatı (Türkiye'de politik belirsizlik dönemlerinde geleneksel bir güvenli varlık) nedeniyle on yılın ardından ilk kez çift haneye yükselmiştir.

Seçimlerden önce para politikasında genişleyen düzenleyici ve makro ihtiyati tedbirler ağıyla sürdürülen olağanüstü düşük faiz oranlarının korunmasına öncelik vermesi nedeniyle enflasyon yüksek kalmaya devam etmiştir. Enflasyon, Ekim 2022'de %85,5 ile zirve yapmıştır. Ardından gelen aylarda önemli taban etkileri nedeniyle hızla düşmüştür; ancak hazirandan bu yana tekrar yükselmeye başlamıştır ve %5'lik hedefini çok büyük bir farkla aşmıştır. Seçimlerin öncesinde, enflasyon hedeflemesi ve serbest dalgalanan döviz kuru artık para politikasının esas kılavuz çerçevesi olmaktan çıkmıştır.

Yetkililerin mali disipline olan bağlılığı zayıflamıştır ve mali duruş, 2023 yılının başlarında döngüsel bir hâl almıştır. Bu durum, temmuzda revize edilmiş bir bütçenin kabul edilmesini zorunlu kılmıştır.

Ürün piyasalarının işleyişi

İş ortamı

Kurumsal ve düzenleyici ortam, şeffaflık, öngörülebilirlik ve kural temelli uygulamada zayıflıklarla karakterize edilmektedir. Hükümetin son derece müdahaleci seçim öncesi politikası, ürün ve finansal piyasalarda belirsizlik ve oynaklığı

artırmıştır. Türkiye, yeni mevzuatın hazırlanması sırasında iş örgütleri ve sosyal ortaklarla sistematik olarak istişare etme mekanizmasından yoksundur.

Kayıt dışı ekonominin, ekonomi içindeki payı azalmıştır; ancak yapısal olarak yüksek kalmış ve OECD ve AB ortalamalarının çok üzerinde seyretmiştir. Kayıt dışı istihdamın payı 2019'daki %34,8'den 2022'de %26,8'e düşerken, tarım dışı sektörde bu oran %23,3'ten %16,8'e gerilemiştir.

Ürün pazarlarında devletin etkisi

Devlet, temel sektörlerin fiyat belirleme mekanizmasına müdahalesini artırmıştır.

Tüketici sepetinin dörtte birinden fazlası, fiyatları kamu otoriteleri tarafından belirlenmiş veya büyük ölçüde etkilenmiş mallardan oluşmaktadır. 2023 Temmuz ayına kadar kira artışlarına %25'lik bir üst sınır uygulanmıştır. Mayıs seçimlerinden bir ay önce Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu (EPDK), elektrik tarifelerini %15 oranında düşürmüştür.

Devlet yardımının şeffaflığı ve kontrolü zayıf kalmıştır. Devlet destekleri kanununun uygulanmasına ilişkin mevzuat kabul edilmemiştir.

Özelleştirme ve yeniden yapılandırma

Özelleştirme kapsamı sınırlı kalmıştır. Özelleştirme gelirleri 2021 yılında 413 milyon dolardan 2022 yılında 504 milyon dolara yükselmiştir (GSYİH'nin %0,1'inden az), bunun %87,5'i gayrimenkul varlıklarının satışına bağlı gerçekleşmiştir.

Finansal piyasaların işleyişi

Finansal istikrar

Bankacılık sektörü genel olarak istikrarlı bir görünüm sergilemekle birlikte, finansal istikrar açısından bazı zorluklarla karşı karşıyadır. Ticari bankaların ortalama düzenleyici sermaye oranı, 2022 yılının başlarında %20,4'ten 2023 Temmuz ayında %18,7'e gerilemiştir; ancak gerekli asgari seviyenin oldukça üzerinde kalmıştır.

Finansmana erişim

Finansal sektör aşırı regüle edilmiş bir ortamda faaliyet göstermektedir. Kapsamlı makro ihtiyati ve düzenleyici önlemler, finansal piyasaların işleyişini bozmuştur. Faiz oranlarını düşürmek ve düşük tutmak, yüksek enflasyon ortamında böyle bir politikanın temel çelişkilerini hafifletmek için ek önlemler alınmasını gerektirmiştir. Aşırı yüksek enflasyon seviyesi nedeniyle bankacılık sektörünün varlıkları 2021 yılında GSYİH'nin %127'sinden 2022 yılında %96'sına keskin bir şekilde düşmüştür; yabancı sermayeli bankaların toplam bankacılık sektörü varlıklarındaki payı ise %25,9'dan %24,9'a gerilemiştir.

İşgücü piyasasının işleyişi

İşgücü piyasası güçlenmiştir; ancak yapısal zorluklar önemli ölçüde devam etmektedir. İstihdam yaratma 2022'de güçlenmiş; ancak 2023 yılının başlarında yavaşlamıştır. 2023'ün ikinci çeyreğinde, mevsimsel olarak ayarlanmış işgücüne katılım ve istihdam oranları sırasıyla %53,4 ve %48,2'ye ulaşmıştır.

2.3.2. Birlik içindeki rekabet baskısı ve piyasa güçleriyle başa çıkma kapasitesi

Türkiye, AB içinde rekabet baskısı ve piyasa güçleriyle başa çıkma yeteneğini elde etme konusunda **iyi bir hazırlık seviyesine** sahip olmasına rağmen **sınırlı ilerleme** kaydetmiştir. Mesleki eğitimde iyileşmeler kaydedilmiş olmasına rağmen, eğitim sistemi ile işgücü piyasası ihtiyaçları arasındaki uyumsuzluk hâlâ bir endişe konusudur. Araştırma ve geliştirmeye harcanan para, çok yavaş bir tempoda olsa da artmaya devam etmiş, ancak yine de hükümetin hedefinin altında kalmıştır. Yatırım 2022 yılında nispeten düşük seviyede kalmıştır. Enerji arzının çeşitlendirilmesinde ilerleme kaydedilmiş ve yenilenebilir kaynaklardan üretilen enerjinin payı önemli ölçüde artmıştır. Ancak, yenilenebilir enerji üretimi sektöründeki yerli içerik şartı ayrımcı bir uygulama ve bir

endişe kaynağıdır. Ticari açıklık daha da artmış, ancak AB ile entegrasyon yüksek kalmakla birlikte düşmeye devam etmiştir. Türkiye'nin AB-Türkiye Gümrük Birliği kapsamındaki yükümlülüklerinden sapmalar, ikili ticareti engellemeye devam etmektedir.

Komisyon'un 2022'deki tavsiyelerinin tamamı uygulanmamış ve hâlâ geçerlidir. Rekabeti artırmak ve uzun vadeli büyümeyi desteklemek için Türkiye'nin özellikle aşağıdakileri yapması gerekir:

- Eğitime (özellikle ön eğitime) kayıtları artırmaya devam etmek, okul-iş geçişini desteklemek, öğretimde, istihdamda veya mesleki eğitimde olmayan (NEET) gençlerin aktifleştirilmesini sağlamak ve kadınların işgücüne katılımını teşvik etmek;
- Enerji arzını çeşitlendirmek için daha fazla adım atmak ve enerji karışımında yenilenebilir enerji payını artırmak;
- KOBİ'lerin uzun vadeli finansmana erişimini iyileştirmek.

Eğitim ve yenilik

İnsan sermayesini iyileştirme çabaları devam etmiş, ancak beceri uyumsuzluğu önemli bir endişe kaynağı olmayı sürdürmüştür. 2021 yılında eğitime yapılan toplam harcama, GSYİH'nin %4,8'ini oluşturmuştur ve bu, bir önceki yıla göre reel olarak %27,1'lik bir düşüşe işaret etmektedir. Hükümet harcamaları 2021 yılında GSYİH'nin %3,4'ü olarak gerçekleşmiştir ve 2020 yılına göre 0,6 puan daha azalmıştır. 2021-2022 eğitim yılında, ilköğretim (ilk 4 yıl) için net kayıt oranları düşerken, ortaokul (ikinci 4 yıl), lise (son 4 yıl) ve yükseköğretimde (marjinal olarak) kayıt oranları artmıştır. Okul öncesi eğitim katılımında önemli ilerleme kaydedilmiştir. Bununla birlikte, Türkiye, Dünya Ekonomi Forumu tarafından hesaplanan Cinsiyet Eşitsizliği Endeksinde eğitim başarısında düşük puan almaya devam etmiş ve 2023 yılında 146 ülke arasından 129'uncu sırada yer almıştır.

Fiziksel sermaye ve altyapı kalitesi

2022 yılında yatırım faaliyeti nispeten düşük seviyede kalmıştır. 2022 yılında toplam yatırım, GSYİH'nin %29,2'sini oluşturmuş ve 2021 yılı seviyesine göre 1,0 puan artmıştır. İnşaatın toplam yatırım içindeki payı 2022 yılında rekor düzeyde düşük seviyeye gerilemiştir; ancak 2023 yılının ilk yarısında hükümetin sosyal konut projesi ve şubat depremlerinin ardından yeniden yapılanma çalışmalarıyla birlikte tekrar yükselmiştir.

Enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi iyileşmiş ve yenilenebilir enerji kullanımı önemli ölçüde artmıştır. Türkiye, bölgesel bir enerji merkezi olma konusunda yüksek hedeflere sahiptir ve Akdeniz ve Karadeniz'de yeni gaz sahalarının aranmasına ve yeni LNG terminalleri inşa edilmesine büyük yatırımlar yapmaktadır. Bununla birlikte, petrol ve gaz ithalatına bağımlılık (özellikle Rusya'dan doğal gaz ithalatı) hâlâ yüksektir ve enerji talebi, enerji verimliliği önlemlerine rağmen istikrarlı bir şekilde artmaktadır.

Enerji sektöründe rekabet ve fiyatlandırma mekanizması sorunları devam etmektedir. Enerji piyasalarının serbestleştirilmesinde sınırlı ilerleme kaydedilmiştir.

COVID-19 pandemisi, ekonominin dijital dönüşümünü hızlandırmıştır. E-devlet kullanan vatandaşların payı 2021'de %58,9'dan 2022'de %68,7'ye yükselmiştir. Türkiye, e-Devlet olgunluğu açısından %72 genel puan ile 35 ülke arasında 16'ncı sırada yer almaktadır. Bu oran, %68 olan AB ortalamasının üzerindedir. İşletmelerde dijitalleşme çabaları devam etmiştir ve e-ticaret yapan işletmelerin payı 2020 seviyesinden 6,8 puan artarak 2021 yılında %19,3'e yükselmiştir.

Sektör ve işletme yapısı

Ekonomi hizmet sektörü tarafından domine edilmektedir, ancak bu sektörün payı düşmüştür. Hizmet sektörü istihdamı son beş yılda büyük ölçüde değişmeden kalmış ve 2022 yılında toplam istihdamın %56,6'sını oluşturmuştur. Hizmet faaliyetleri 2022 yılında özellikle konaklama ve yiyecek, ulaşım ve finans ve sigorta hizmetleri tarafından yönlendirilerek artmıştır. Ancak, bu sektörlerin GSYİH içindeki payı, çoğunlukla sanayinin genişlemesi nedeniyle, yıllardır en düşük seviye olan %56,6'ya gerilemiştir. Sanayi, 2022 yılında istihdamın %21,7'sini oluşturmuş ve 2021 yılı seviyesine göre 0,3 puan artmıştır. **Küçük ve orta büyüklükteki işletmeler (KOBİ'ler) ekonominin belkemiğidir, ancak çok sayıda zorlukla karşı karşıyadırlar.** KOBİ'ler tüm çalışanların yaklaşık dörtte üçünü istihdam etmekte ve ekonomideki katma değer yarısından fazlasını üretmektedirler. Üretim sektöründeki KOBİ'lerin yaklaşık %56'sı düşük teknoloji sektörlerinde faaliyet göstermektedir. Türkiye, KOBİ'leri hedefleyen çeşitli ekonomik destek programlarını uygulamaya devam etmiştir.

AB ile ekonomik entegrasyon ve fiyat rekabeti

AB ile ekonomik entegrasyon daha da azalmış, ancak yüksek kalmaya devam etmiştir. Türkiye, AB'nin yedinci büyük ticaret ortağıdır ve 2022 yılında AB'nin dünya ile toplam mal ticaretinin %3,3'ünü temsil etmektedir. AB ise Türkiye'nin açık ara en büyük ticaret ortağıdır.

AB'nin Türkiye ihracatındaki payı 2022'de %40,5'e gerilerken (2018'den bu yana düşüş eğiliminde), AB menşeli Türkiye ithalatının payı 2021'de %31,5'ten 2022'de %25,6'ya düşerek uzun vadeli ortalamasının oldukça altında kalmış ve büyük ölçüde güçlü fiyat etkileri ve AB dışı ülkelerden (özellikle Rusya) artan enerji ithalatı nedeniyle azalmıştır. AB'nin Türkiye'ye yönelik doğrudan yabancı yatırım (DYY) girişlerindeki payı 2021'de %40 iken 2022'de %79'a yükselmiştir. AB'nin toplam DYY stoku içindeki payı 2022'de %68'e yükselmiş ancak yine de uzun vadeli ortalaması olan %70'in altında kalmıştır. Ticari açıklık 2022'de hızla artmaya devam ederek GSYİH'nin %81'ine ulaşmıştır (2017'den önce %50 civarındaydı) ve hem ihracat hem de ithalat yeni zirveleri görmüştür.

Türkiye, 2022 yılında AB menşeli olmayan ve AB-Türkiye Gümrük Birliği içerisinde serbest dolaşımda bulunan ürünlere uygulanan ek vergilerin bir kısmını kaldırmıştır. Ancak, AB-Türkiye Gümrük Birliği kurallarını ihlal eden birçok ek vergi yürürlükte kalmaya devam etmektedir. İthalat gözetimi ve aşırı gümrük kontrolleri gibi tarife dışı engeller, ticaret akışını engellemeye devam etmektedir.

2.4. KAMU ALIMLARI, İSTATİSTİK, MALİ KONTROL

Fasıl 5: Kamu Alımları

Türkiye, kamu alımları alanında orta düzeyde hazırlıklıdır ve AB müktesebatına uyum konusunda önemli eksiklikleri bulunmaktadır. Rapor döneminde, Türkiye'nin pazarlık usulü (şeffaflıktan yoksun) ile ayrımcı yerli fiyat avantajı uygulamalarını artırması ve yerli katkı lehine olan offset uygulamalarına izin vermeye devam etmesi nedeniyle gerileme kaydedilmiştir.

Komisyonun geçen yılki tavsiyeleri uygulanmamıştır ve bu nedenle geçerliliğini korumaktadır. Gelecek yıl, Türkiye'nin özellikle:

- Kamu ihale mevzuatını, kamu hizmetleri, imtiyazlar ve kamu-özel sektör ortaklıklarını kapsayacak biçimde 2014 AB Kamu Alımları Direktifleri ile daha uyumlu hâle getirecek ve şeffaflığı artıracak şekilde tadil etmesi;
- rekabeti ve şeffaflığı sınırlayan müzakere usulünün fazla kullanımını azaltması;
- AB müktesebatıyla uyumsuz olan istisnaları kaldırması ve ayrımcı yerli fiyat avantajlarından ve offset uygulamalarından kaçınması gerekmektedir.

Kurumsal yapılanma ve mevzuat uyumu

Yasal çerçeve ile ilgili olarak, Türkiye'nin kamu alımları mevzuatı, Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma'nın ilkelerini geniş ölçüde yansıtmaktadır. Ancak zorunlu yerli fiyat avantajları ve offset uygulamaları, malların yerli piyasada üretilmemiş olması durumunda, ihale makamlarının telafi edici önlem talep etmesine imkân vermektedir ve bu durum, ayrımcı nitelikte olup AB müktesebatı ile çelişmektedir.

Kamu İhale Kanunu (KİK), 2014 AB Kamu Alımları Yönergeleri ile kısmen uyumludur. Sayısı giderek artan bir istisna listesiyle, kamu alımları kurallarının kapsamı sınırlanmaktadır. Ayrıca sektöre özgü birçok kanun, şeffaflığı kısıtlamaktadır. Mevzuat, kamu kurum ve kuruluşları için Devlet Malzeme Ofisinden zorunlu mal ve hizmet alımına izin vermektedir. Uygulamada, bu zorunlu merkezi satın alma sistemi, 66,2 milyon TL'nin altındaki Devlet Malzeme Ofisi alımlarının, Kamu İhale Kanunu'ndan muaf olması nedeniyle, istisnaların kapsamını genişletmesine olanak tanımaktadır. Mal ve hizmetlere uygulanan eşik değerler de AB'dekinden yüksektir.

Türkiye'nin Yeşil Mutabakat Eylem Planı da dâhil olmak üzere kamu alımları mevzuatı ve politika belgeleri, sürdürülebilir tüketim ve üretime önemli ölçüde katkıda bulunacak yeşil satın almaya geçişe ilişkin stratejiler içermemektedir.

Türkiye'nin 11'inci Kalkınma Planı (2019-2023) ve 2023 Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı, kamu alımlarını bir destek aracı olarak kullanarak yerli üretimi artırmayı amaçlamaktadır. Bu amaçla, bazı orta ve yüksek teknolojili sanayi ürünleri için %15'e varan zorunlu yerli fiyat avantajı sağlamak ve offset uygulamalarını teşvik eden mevzuatı yürürlüğe koymaktadır. Güncellenmiş istatistiklere göre, uluslararası ihalelerde yüksek bir oranda yerli fiyat avantajı uygulanmaktadır. Bu oran 2017'de %37 iken 2022'de %43,5'e yükselmiştir. Uluslararası isteklilere karşı rekabeti bozan yerli fiyat avantajı, mal alımı ihalelerinin %63'ünde, yapım işi ihalelerinin %38'inde, danışmanlık ihalelerinin %74'ünde ve hizmet ihalelerinin %18'inde uygulanmıştır.

Eğitime ve sektörde deneyime bakılmaksızın, Cumhurbaşkanı'nın doğrudan başkanı ve üyeleri atamakla yetkilendirilmesi, Kamu İhale Kurumu bünyesindeki Kamu İhale Kurulu'nun bağımsızlığını zedeleme potansiyeline sahiptir.

Uygulama ve yürütme kapasitesi

Türkiye'nin kamu alımları piyasasının büyüklüğü 2021'de GSYH'nin %4,1'i iken 2022'de %4,8'e yükselmiştir.

Dürüstlük ve çıkar çatışması kuralları da dâhil olmak üzere, yolsuzluk ve hileli uygulamaların tespit edilip haklarında işlem yapılmasını sağlayan mekanizmalar bulunmaktadır. Ancak pazarlık usulünün kullanımı önemli ölçüde artmaya devam etmiş ve tüm ihalelerin (hem değer hem de sayı olarak) yaklaşık üçte birine ulaşmıştır. İhale makamlarının, objektif olarak ölçülemeyen bazı beklenmedik durumlarda takdir yetkisini kullanmasına izin verilmektedir. 2022 yılında, pazarlık usulünün kullanıldığı ihalelerin %91,34'ünde bu durum yaşanmıştır. Şeffaflığı ve rekabeti sınırlayan bu uygulamanın bu kadar yaygın bir şekilde kullanılması, kamu ihaleleri üzerindeki siyasi etki iddialarını güçlendirmiştir. İhale sürecindeki potansiyel dürüstlük sorunlarına ilişkin uyarıda bulunacak bir risk gösterge sistemine ihtiyaç vardır.

Şikâyetlerin etkili şekilde incelenmesi sistemi

Anayasa ve Kamu İhale Kanunu ile güvence altına alınan yargı yoluna başvurma hakkı, şikâyetlerin değerlendirilmesi için kurumsal bir çerçeve ve mekanizma oluşturmaktadır. Şikâyetlerin incelenmesi sistemi, şikâyetlerin ve yaptırımların etkin, hızlı ve yeterli bir biçimde uygulanmasını ve çözüme kavuşturulmasını sağlamaktadır. Ancak sistemin ilgili AB Yönergesi ile daha fazla uyumlu hâle getirilmesi gerekmektedir. Bu amaç doğrultusunda Kamu İhale Kurumundan ayrı olarak, tamamen bağımsız bir kamu alımları

inceleme kurulu oluşturması ve kurul üyelerinin bağımsızlığının sağlanması gerekmektedir.

Fasıl 18: İstatistik

Türkiye, istatistik konusunda **orta düzeyde hazırlıklıdır** ve raporlama döneminde **bir miktar ilerleme** kaydetmiştir. İstatistik metodolojisini AB standartlarıyla uyumlu hâle getirme çalışmaları devam etmektedir. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), yıllık milli hesaplar ve fahiş bütçe açığı prosedürü bildirimlerinin yayınlanmasına ilişkin zaman dilimlerine uyumunu iyileştirmiştir. Diğer ana veri sağlayıcılarla iş birliğini geliştirmek için daha ileri adımlar atmıştır. Bununla birlikte, Türkiye'nin TÜİK'in güvenilirliğini ve kamuoyunun resmi istatistiklere olan güvenini artırması gerekmektedir. Komisyonun 2022 tavsiyeleri kısmen karşılanmıştır.

Gelecek yıl Türkiye'nin özellikle:

- TÜİK başkanının atanmasına ilişkin şeffaf, mesleki kriterlerin ve görevden alınma gerekçelerinin TÜİK'in mesleki veya bilimsel bağımsızlığına gölge düşürmeyecek şekilde belirlenmesi de dâhil olmak üzere farklı önlemlerle TÜİK'in güvenilirliğini ve kamunun makroekonomik istatistiklerine olan güvenini artırmak;
- Ulusal hesapları Avrupa Hesaplar Sistemi 2010 (*European System of Accounts-ESA 2010*) ve ESA 2010 iletim programının gereklilikleri ile tam anlamıyla uyumlu hâle getirme gayretinin hızlandırılması;
- Tarım, göç ve iltica istatistiklerinin daha iyi duruma getirilmesi ve kısa vadeli iş istatistiklerindeki yeni gerekliliklere uyum sağlanması yönünde ilerleme kaydedilmesi gerekmektedir.

Fasıl 32: Mali Kontrol

Türkiye mali kontrol konusunda **iyi düzeyde hazırlıklıdır**. Raporlama döneminde **herhangi bir ilerleme kaydedilmemiştir**. Kamu iç mali kontrol politikası belgesi güncellenmemiştir. Bakanlıklarda iç denetim birimlerinin bulunmasına ilişkin yasal bir zorunluluğun bulunmaması, iç denetimin amacını, yetki ve sorumluluğunu zayıflatmaktadır. Komisyonun 2022'deki tavsiyeleri karşılanmamıştır.

Gelecek yıl Türkiye'nin özellikle:

- Mevcut kamu maliyesi yönetiminin performansını değerlendirmek, kapsamlı bir kamu mali yönetimi stratejisinin hazırlanmasına yardımcı olmak ve kamu iç mali kontrol politika belgesini ve ilgili eylem planını güncellemek amacıyla yeni bir Kamu Harcamaları ve Mali Hesap Verebilirlik (PEFA) çalışması düzenlemesi;
- Ulusal bir dolandırıcılıkla mücadele stratejisinin benimsemesi;
- Belediyelerin ve kamu iktisadi teşebbüslerinin tek hazine hesabına dâhil edilmesine ilişkin düzenlemelerin gözden geçirilmesi gerekmektedir.

3. İYİ KOMŞULUK İLİŞKİLERİ VE BÖLGESEL İŞ BİRLİĞİ

Kıbrıs

Türkiye, Kıbrıs Cumhuriyeti'ni tanımayı reddetmeye devam etmiştir. AB Konseyi ve Avrupa Komisyonu tarafından defalarca yapılan çağrılara rağmen, Türkiye henüz 21 Eylül 2005 tarihli Avrupa Topluluğu ve Üye Devletlerinin Beyannamesinde ve Aralık 2006 ve Aralık 2015 tarihli Konsey Sonuçları dâhil olmak üzere özetlenen yükümlülüklerini yerine getirmemiştir. Türkiye, Ek Protokol'ün tam ve ayrımcılık yapılmadan uygulanmasını sağlama yükümlülüğünü yerine getirmemiş ve GKRY (Güney Kıbrıs Rum Yönetimi) ile doğrudan taşımacılık bağlantılarındaki kısıtlamalar dâhil olmak üzere malların serbest dolaşımındaki tüm engelleri kaldırmamıştır. Türkiye ayrıca terör dâhil olmak üzere

güvenlik ile ilgili konularda GKRY ile iş birliği yapmayı reddetmiştir. Türkiye, GKRY'nin OECD (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü) dâhil olmak üzere birkaç uluslararası kuruluşa üyelik başvurularını veto etmeye devam etmiştir.

Raporlama döneminde Türkiye, Doğu Akdeniz'de yetkisiz sondaj faaliyetleri yürütmemiştir. Türkiye, sismik araştırmalar ve bilimsel araştırma faaliyetleri yürütmek için birkaç navigasyon teleksi (NAVTEX) yayınlamıştır; ancak bunlar Kıbrıs'ın Münhasır Ekonomik Bölgesi'ni (MEB) içeren alanlarda yayınlanmamıştır. AB, kendi çıkarlarını ve Üye Devletlerin çıkarlarını savunmaya ve bölgesel istikrarı korumaya kararlıdır. Kasım 2022'de, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de yetkisiz sondaj faaliyetlerine yanıt olarak kısıtlayıcı tedbirler çerçevesinin üçüncü yıllık incelemesinin ardından, AB Konseyi yaptırımları 12 Kasım 2023'e kadar bir yıl daha uzatmıştır. Şu anda iki kişi yaptırımlara tabi tutulmaktadır.

Türkiye'nin Kıbrıs deniz sahasında yürüttüğü askeri tatbikatlar devam etmiştir. Türk İHA'larının Lefkoşa uçuş bölgesinde ve GKRY hava sahasında gerçekleştirdiği ihlaller de artarak devam etmiştir. Türkiye, Lefkoşa'daki askeri drone üssünü ve Boğaz'daki deniz üssünü modernize ederek işgal altındaki bölgenin militarizasyonunu artırmaya devam etmiştir. Türkiye'nin GKRY balıkçı gemilerine yönelik tacizleri de devam etmiştir.

Raporlama döneminde Türkiye, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin (BMGK) Kıbrıs'taki Birleşmiş Milletler Barış Gücü'nün (UNFICYP) görev süresini Türk Kıbrıs Toplumunun rızası olmadan yenileme kararını eleştirmeye devam etmiştir. Ağustos 2023'te, Türk Kıbrıs tarafının Pyla/Pile yakınlarındaki BM tampon bölgesi içinde yetkisiz inşaat çalışmaları yürütmesinin ardından Türkiye, BMGK'nin statükonun ihlalini kınayan açıklamasını reddetmiş ve bu da gerilimin artmasına yol açmıştır. 18 Ağustos 2023'te KKTC personeli UNFICYP barış gücü personeline saldırmıştır; bu eylem AB tarafından sert bir şekilde kınanmıştır. Bu gelişmeler, Kıbrıs sorununa kapsamlı bir çözüm bulunması için müzakerelerin yeniden başlatılması olasılığını baltalamaya devam etmiştir.

Türkiye, BMGK kararlarına aykırı olarak Kıbrıs'ta iki devletli çözüm çağrısında bulunmaya devam etmiştir. Kasım 2022'de, KKTC, Türk Devletleri Teşkilatı'na (TDT) gözlemci üye olarak kabul edilmiştir. Bu, toprak bütünlüğü ilkesini ve Birleşmiş Milletler Antlaşması'nı ihlal etmektedir. AB, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararlarına uygun olarak Kıbrıs Cumhuriyeti'ni uluslararası hukukun bir öznesi olarak tanımakta ve Türk Kıbrıs ayrılıkçı varlığının uluslararası tanınmasını kolaylaştıracak veya herhangi bir şekilde destekleyecek herhangi bir eylemin, BM himayesinde çözüm görüşmelerini yeniden başlatmak için elverişli bir ortam yaratma çabalarına ciddi şekilde zarar verdiğini vurgulamaktadır.

AB, BM çerçevesinde, ilgili BMGK kararlarına ve AB'nin kuruluş ilkelerine ve kazanılmış haklarına uygun olarak Kıbrıs sorununa kapsamlı bir çözüm bulmaya bağlı kalmaktadır. AB, en son olarak Haziran 2023'te, müzakerelerin hızla yeniden başlatılması çağrısında bulunmuş ve Birleşmiş Milletler liderliğindeki sürecin tüm aşamalarında, elinde bulunan tüm uygun araçlarla aktif rol oynamaya hazır olduğunu ifade etmiştir. Müzakere Çerçevesi ve Konsey deklarasyonlarında vurgulandığı gibi, Türkiye'nin, ilgili BMGK kararlarına ve AB'nin kuruluş ilkelerine ve AB kazanılmış haklarına uygun olarak BM çerçevesinde Kıbrıs sorununa adil, kapsamlı ve uygulanabilir bir çözüm için müzakerelere aktif olarak destek vermesi beklenmektedir. Türkiye'nin, ilgili BMGK kararları dâhil olmak üzere, Kıbrıs'a ilişkin BM liderliğindeki çözüm görüşmelerine olan bağlılığını yeniden teyit etmesi önemlidir. Adada gerginliği artırabilecek ve görüşmelerin yeniden başlamasını engelleyebilecek hiçbir tek taraflı işlem yapılmamalıdır. Maraş konusunda Türkiye, 20 Temmuz 2021'de açıklanan tek taraflı eylemleri ve Ekim 2020'den bu yana ilgili BMGK kararlarına aykırı olarak atılan tüm adımları derhâl geri almalıdır. AB, Maraş'ın

statüsünün önemini vurgular ve ilgili BMGK kararlarına (özellikle 550, 789 ve 1251) tam olarak uyulması çağrısında bulunur.

4. ÜYELİK YÜKÜMLÜLÜKLERİNİ ÜSTLENEBİLME YETENEĞİ

GRUP 2: İÇ PAZAR

Fasıl 1: Malların Serbest Dolaşımı

Türkiye, malların serbest dolaşımı alanında **iyi düzeyde** hazırlıklıdır. Başta ürün mevzuatına ilişkin "eski yaklaşım" ve "yeni ve küresel yaklaşım" olmak üzere, AB müktesebatına uyum konusunda **bazı ilerlemeler kaydedilmiştir**. Tarım ve orman traktörlerine ilişkin pazara erişim engeli, AB müktesebatına uyum sağlanmasının ardından kaldırılmıştır. Ancak Türkiye, Gümrük Birliği kapsamındaki yükümlülüklerini ihlal ederek ticaretin önündeki teknik engelleri, AB ürünlerine yönelik gerekçesiz kontrolleri ve ayrımcılık içeren koşulları devam ettirmiştir.

Komisyonun geçen yılki tavsiyeleri sadece kısmen yerine getirilmiştir ve bu nedenle geçerliliğini korumaktadır. Gelecek yılda, Türkiye'nin özellikle:

- Belirli ürünlerin ithalatı için gözetim rejimi, ihracat kısıtlamaları, ön tescil gereklilikleri, uygunluk değerlendirmeleri ve denetimler, lisans gözetimi ve ithalat için diğer belgelendirme gereklilikleri ile AB iyi imalat uygulamaları sertifikalarının kabul edilmemesi gibi malların serbest dolaşımı önündeki, Gümrük Birliği yükümlülüklerini ihlal eden tarife dışı engelleri ortadan kaldırması;
- Yerli katkı gerekliliklerini belirleyen veya üretimin yerinin değiştirilmesini şart koşan mevcut planların gözden geçirilmesi;
- Piyasa gözetimi ve denetimi tedbirlerinin kapsamını ve etkililiğini artırması ve kamudaki şeffaflık için sonuçların zamanında raporlanmasını sağlaması gerekmektedir.

Genel ilkeler

Malların serbest dolaşımına ilişkin AB mevzuatı Türkiye'de büyük ölçüde uygulanmaktadır. Ancak Türkiye, malların serbest dolaşımına ilişkin Gümrük Birliği yükümlülüklerini ihlal eden bir dizi tarife dışı engel uygulamaya devam etmektedir. Rapor döneminde; gözetim rejiminin kapsamı, fotovoltaik piller gibi belirli ürünlerin ithalatını kapsayacak şekilde daha da genişletilmiştir. İhracat kısıtlamaları, ön tescil gereklilikleri, risk esaslı ithalat kontrol sistemi, uygunluk değerlendirmeleri ve denetimleri ile diğer belgelendirme gereklilikleri uygulanmaya devam etmiştir. Türkiye hâlâ AB iyi imalat uygulamaları sertifikalarını kabul etmemektedir. Yenilenebilir enerji alanındaki yerli katkı gereklilikleri yürürlükte kalmaya devam ederken, tütün ürünleri için yeni yerli katkı gereklilikleri getirilmiştir. Bu programlar, Gümrük Birliği ile uyumlu olmayan AB ürünleri için fiilî pazara erişim engelleri oluşturmaktadır. Türkiye'nin elektronik TAREKS sistemi üzerinden gerçekleştirdiği ürün güvenliği kontrolleri, Gümrük Birliği hükümlerine aykırı olarak AB'den gelen ürünler için ek belge ve bilgi gerektirebilmektedir.

Düzenlenmemiş alan

Türkiye'nin, düzenlenmemiş alanda karşılıklı tanınma konusundaki yasal çerçevesi AB müktesebatı ile uyumludur. Ancak Türkiye, raporlama döneminde, düzenlenmemiş alanda yalnızca beş ürün ile ilgili olarak hukuki tasarruf olduğuna ilişkin bildirimde bulunmuştur. Türkiye'nin ekonomisi ve yasama faaliyetlerinin büyüklüğü ve Gümrük Birliği kapsamında AB ekonomisiyle olan yakın bağları göz önüne alındığında bu yeterli değildir.

Düzenlenmiş alan: kalite altyapısı

Türkiye, teknik düzenlemeler, standartlar, uygunluk değerlendirmesi, akreditasyon, metroloji ve piyasa gözetimi ve denetimine ilişkin AB müktesebatına uyumludur. Genel ürün güvenliği, CE işareti, uygunluk değerlendirme kuruluşları, onaylanmış kuruluşlar ve uygunluk değerlendirme yöntemlerine ilişkin yönetmelikler de mevcuttur.

Türk Standartları Enstitüsü bağımsızdır, yeterli kaynak ve finansmana sahiptir ve Avrupa ve uluslararası standartları uygulayabilmektedir. Enstitü, raporlama döneminin sonuna kadar, Avrupa standartlarıyla uyumlu 24.318 ulusal standart kabul etmiştir. Hem CEN hem de CENELEC standartlarına uyum oranı %99,96'dır. Sekiz Türk iktisadi işletme Avrupa Telekomünikasyon Standartları Enstitüsünün (ETSI) tam üyesiyken, bir iktisadi işletme gözlemci statüsündedir.

Türkiye, piyasa gözetimi ve denetimini AB müktesebatına uygun olarak gerçekleştirmekte ve yıllık programını Avrupa Komisyonuna sunmaktadır. İlgili bakanlıklar, raporlama döneminde kişisel koruyucu ekipman ve inşaat ürünlerine ilişkin ayrı piyasa gözetimi ve denetimi (PGD) yönetmelikleri yayımlamıştır. PGD 2022 raporuna göre, 2022 yılında PGD kuruluşları tarafından toplam 233.644 ürün kontrol edilmiş, 10.881 ürün uygunsuz veya güvensiz bulunmuştur. E-ticaret alanındaki faaliyetlere ilişkin gözetim sınırlı kalmıştır.

Düzenlenmiş alan: Sektörel mevzuat

Ürün mevzuatına yönelik 'yeni ve küresel yaklaşım' konusunda Türkiye, tıbbi cihazlar ve in-vitro tanı amaçlı tıbbi cihazlara yönelik uyumlu son mevzuatı kabul etmiştir. Ayrıca eko-tasarım ve çeşitli ısıtıcılar, bilgisayarlar, sunucular ve çeşitli ev eşyalarının enerji etiketlemesine ilişkin mevzuatla da uyum sağlanmıştır.

Ürün mevzuatına ilişkin "eski yaklaşım" konusunda, Ocak 2023'te, tarım ve orman traktörlerine ilişkin yeni Türk mevzuatı yürürlüğe girmiş ve motor emisyon gereklilikleri bakımından AB traktörlerine uygulanan ayrımcı muamele aşamalı olarak kaldırılmıştır. Türkiye, Mayıs 2023'te yeni bir kozmetik yönetmeliği kabul ederek, kozmetik düzenleyici çerçevesini büyük ölçüde AB müktesebatıyla uyumlu hâle getirmiştir. Kimyasallar konusunda Türkiye, tehlikeli kimyasalların ihracatı ve ithalatı ile elektrikli ve elektronik ekipmanlardaki tehlikeli maddeler hakkında AB müktesebatına uyum sağlayan iki yeni yönetmelik kabul etmiştir. Türkiye, biyosidal ürünler dışında, Kimyasalların Kaydı, Değerlendirilmesi, İzni ve Kısıtlanmasına İlişkin Avrupa Tüzüğü (REACH) ile neredeyse tamamen uyumludur.

Usule ilişkin tedbirlerle ilgili olarak, polis ve gümrük yetkilileri ile iş birliği hâlinde sıkı bir takip ve izleme sistemi vasıtasıyla ilaç öncülleri ile uğraşan iktisadi işletmelere yönelik özel bir lisanslama ve düzenleme sistemi mevcuttur. Türkiye, ateşli silahları ruhsatlandırma prosedürleri konusunda AB müktesebatıyla uyumludur. Kültürel mallara ilişkin AB müktesebatına uyum açısından ilerleme kaydedilmemiştir.

Fasıl 2: İşçilerin Serbest Dolaşımı

İşçilerin serbest dolaşımı alanındaki hazırlıklar **başlangıç düzeyindedir** ve rapor döneminde **ilerleme kaydedilmemiştir**.

Türkiye, Avrupa Çalışma Otoritesi ve Avrupa İstihdam Hizmetleri (**EURES**) ağına katılmak amacıyla mevzuatını ve idari uygulamalarını hazırlamalıdır. EURES ağına katılım konusunda ise herhangi bir gelişme olmamıştır.

Fasıl 3: İş Kurma Hakkı ve Hizmet Sunumu Serbestisi

İş kurma hakkı ve hizmet sunumu serbestisi alanındaki hazırlıklar **başlangıç düzeyindedir**. Rapor döneminde **ilerleme kaydedilmemiştir**. İş kurma hakkı

kısıtlanmaya devam etmekte, AB'de kayıtlı hizmet sağlayıcıları hâlâ kayıt, lisans ve yetkilendirme gereklilikleriyle karşı karşıya kalmaktadır. Posta hizmetleri AB müktesebatına uygun olarak düzenlenmemiştir. Mesleki niteliklerin karşılıklı tanınması konusunda sürekli ve kayda değer çabalara ihtiyaç vardır. Sonuç olarak, bu alanda uyum sağlanması için hâlâ önemli adımlar atılması gerekmektedir.

Komisyonun geçen yılki tavsiyeleri yerine getirilmemiştir ve bu nedenle geçerliliğini korumaktadır. Gelecek yıl, Türkiye'nin özellikle:

- Ulusal mevzuatını Hizmetler Direktifi ile uyumlu hale getirmesi ve Tek Temas Noktası oluşturması;
- Posta hizmetleri alanında, ulusal mevzuatını AB müktesebatına uyumlu hâle getirmesi;
- Mesleki Yeterlilikler Direktifi ve Orantılılık Testi Direktifi de dâhil olmak üzere, ulusal mevzuatını mesleki yeterliliklerin karşılıklı tanınmasına ilişkin AB müktesebatıyla uyumlu hale getirmesi gerekmektedir.

İş kurma hakkı alanında ilerleme kaydedilmemiştir. Pek çok gereklilik bu hakkı kısıtlamaya devam etmektedir.

Sınır ötesi hizmet sunumu serbestisine ilişkin olarak AB'de kayıtlı hizmet sağlayıcılarına yönelik kayıt, lisanslama ve yetkilendirme gereklilikleri devam etmektedir. Henüz Tek Temas Noktası oluşturulmamıştır.

Mesleki yeterliliklerin karşılıklı tanınması konusunda, Mesleki Yeterlilik Kurumu ulusal yeterlilik çerçevesini uygulamaya devam etmiştir. Zorunlu belgelendirme gerektiren mesleklerin sayısı artmıştır (toplam 204 meslek). Ulusal meslek standartlarının sayısı 901'e, meslek standartları doğrultusunda hazırlanan ulusal yeterliliklerin sayısı ise 650'ye ulaşmıştır. Türkiye'nin Avrupa Yeterlilikler Çerçevesine Referanslama Raporu hâlâ güncellenmemiştir. Düzenlenmiş bazı meslekler hâlâ karşılıklı tanınma gerektirmektedir. Vatandaşlık ve dil şartları kaldırılmamıştır. Ancak, yükseköğretim yeterliliklerinin tanınması ve denkliği için çevrimiçi başvuru yapmak mümkündür.

Fasıl 4: Sermayenin Serbest Dolaşımı

Türkiye sermayenin serbest dolaşımı alanında **orta düzeyde hazırlıklıdır**. Genel olarak, rapor döneminde **ilerleme kaydedilmemiştir**. Sermaye hareketleri ve döviz cinsinden işlemler üzerinde hâlâ kısıtlamalar bulunmaktadır. Türkiye, anlık ödeme sistemi altyapısını geliştirmiştir. Ülke, Mali Eylem Görev Gücü (FATF) tarafından artan izleme altındaki yargı bölgeleri listesinde ("gri liste") yer almaya devam etmektedir. FATF, raporlama döneminde artırılmış durum tespiti tedbirlerinin kullanılması çağrısında bulunmamış olsa da Türkiye'nin eylem planını uygulamak ve kara paranın aklanması ve terörizmin finansmanı ile mücadele (AML/CFT) rejimindeki stratejik eksiklikleri gidermek için daha fazla adım atması gerekmektedir. Türkiye'nin, STK'ların meşru haklarını hedef alan veya kısıtlayan tedbirleri araçsallaştırmayan objektif bir uygulama sağlaması önemlidir. Komisyonun geçen yılki tavsiyeleri bir ölçüde uygulanmıştır. Gelecek yıl Türkiye'nin özellikle:

- Yabancı mülkiyet ve sermaye hareketleri üzerindeki sınırlamaları en aza indirmesi;
- FATF gri listesinden çıkmak için AB müktesebatı ve FATF tarafından tavsiye edilen işlemler doğrultusunda, AML/CFT rejimindeki stratejik eksikliklerin giderilmesi konusunda daha fazla ilerleme kaydetmesi;
- Venedik Komisyonu'nun kitle imha silahlarının yayılmasının finansmanının önlenmesine ilişkin kanuna yönelik tavsiyelerini ele alması gerekmektedir.
-

Fasıl 6: Şirketler Hukuku

Türkiye, şirketler hukuku alanında uyumda **ileri düzeydedir**. Rapor döneminde, küçük ve mikro şirketler için finansal raporlama standartlarının kabul edilmesiyle **biraz ilerleme** kaydedilmiştir. Gelecek yıl Türkiye'nin özellikle:

- Ulusal mevzuatını, uzun vadeli hissedarların katılımının teşvik edilmesine ilişkin AB müktesebatıyla;
- Sınır ötesi dönüşümler, birleşmeler ve bölünmeler ile şirketler hukukunda dijital araçların ve süreçlerin kullanımına ilişkin ulusal mevzuatını, AB müktesebatıyla uyumlu hâle getirmesi gerekmektedir.

Fasıl 7: Fikri Mülkiyet Hukuku

Türkiye, mevzuat uyumu ve kurumsal yapılanma alanlarında **iyi düzeyde hazırlıklıdır**. Rapor döneminde **ilerleme kaydedilmemiştir**. Bazı mevzuat uyumsuzluklarının yanı sıra, özellikle adli usullerle ilgili olmak üzere, uygulama ve yürütmeye ilişkin sorunlar devam etmektedir. Türkiye, AB'ye giren taklit ürün sayısı bakımından ikinci büyük menşe ülke olmuştur. Komisyonun geçen yılki tavsiyeleri yerine getirilmemiştir, bu nedenle tavsiyeler geçerliliğini korumaktadır. Gelecek yıl Türkiye'nin özellikle:

- Sahte ve korsan malların internet üzerinden satışı da dâhil olmak üzere, sınai ve fikri mülkiyet hakları ihlalleriyle etkin bir şekilde mücadele etmek için uygulama tedbirlerini iyileştirmesi, fikri mülkiyet hakları ihlalleriyle ilgilenen mahkemelerdeki uzmanlaşma düzeyini iyileştirmesi ve ceza hukukunun uygulanması için arama ve el koyma emirlerinin alınmasına yönelik adli prosedürlerdeki zorlukları çözmesi;
- Özellikle yargı ve gümrük makamları tarafından hızlandırılmış ve basitleştirilmiş imha prosedürlerinin uygulandığı durumlarda, sınai mülkiyet kanununun etkili bir şekilde uygulanması ve yürütülmesi için fikri mülkiyet hakları sahipleri ile iş birliğini geliştirmesi;
- Fikri ve sınai mülkiyet haklarındaki sistemik eksikliklerin analizini kolaylaştırmak amacıyla, özellikle fikri ve sınai mülkiyet haklarının etkili adli uygulamasına ilişkin doğru istatistik verilerin toplanmasını ve işlenmesini sağlaması gerekmektedir.

Fasıl 8: Rekabet Politikası

Türkiye rekabet politikası alanında **belirli düzeyde hazırlıklıdır**. Devlet desteği alanındaki yasal çerçeve, uygulama kapasitesi ve şeffaflık ile ilgili ciddi endişeler nedeniyle **gerileme** olduğu kaydedilmiştir. Kurumsal çerçeve ve yeni idari yapı, AB müktesebatından açıkça sapmaktadır. Türkiye'nin yasal çerçevesi, işlevsel bir uygulama yapısının oluşturulmasının sürekli ertelenmesi nedeniyle fiilen etkisizdir. Bütün destek programlarını kapsayan şeffaf bir devlet desteği envanterinin bulunmaması endişe kaynağı olmaya devam etmektedir.

Komisyonun geçen yılki tavsiyeleri yerine getirilmemiştir ve bu nedenle geçerliliğini korumaktadır. Önümüzdeki yıl Türkiye özellikle:

- Devlet desteği kurumsal çerçevesinin AB müktesebatına uygun olarak bağımsızlığını ve işlevselliğini sağlaması;
- Uygulama mevzuatını gecikmeksizin kabul ederek Devlet Desteklerinin İzlenmesi ve Denetlenmesi Hakkında Kanun'un uygulanmasını sağlaması;
- Tüm destek programlarının şeffaf ve güncel bir envanterini erişime açması gerekmektedir.

Anti-tröst ve birleşmeler

Yasal çerçeve AB müktesebatıyla büyük ölçüde uyumludur. Rekabetin Korunması Hakkında Kanun, Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma'nın 101 ve 102. maddelerini büyük ölçüde yansıtmaktadır. Bu alandaki uygulama mevzuatı büyük ölçüde yürürlüktedir. Dikey Blok Muafiyeti Tüzüğü ile tam uyumun sağlanması için ilgili mevzuatın uyumlaştırılması gerekmektedir.

Kurumsal çerçeveye ilgili olarak, Rekabetin Korunması Hakkında Kanun'un uygulanmasından Rekabet Kurumu sorumludur. Rekabet Kurumunun karar organı olan Rekabet Kurulu yedi üyeden oluşmaktadır. Rekabet Kurumu Ticaret Bakanlığına bağlı olmasına rağmen, idari ve mali özerkliğe sahiptir. Kurumun uygulama kapasitesi yeterlidir. 2022 yılında, genel uygulama etkili olmuş ve anti-tröst alanındaki kararların sayısı (78, 2021'de 74), muafiyet/menfi tespit kararlarının sayısı (19, 2021'de 22) ve birleşme/devralma/ortak girişim/özelleştirme sayıları (245, 2021'de 309) bir önceki yıllara karşılaştırılabilir düzeyde gerçekleşmiştir. Rekabet hukuku ihlalleri nedeniyle Kurum tarafından verilen toplam ceza miktarı (esasa ilişkin cezalar), son beş yılın ortalaması olan 1,7 milyar TL'de kalmıştır. Resen yürütülen soruşturma ve ön incelemelerin toplam sayısı 2021'de 15 iken, 2022'de 18'e yükselmiştir. 2022 yılında, Rekabet Kurumu kararlarına karşı yapılan itirazlar sonucunda verilen 139 kararın %80'i Türk mahkemeleri tarafından onaylanmıştır.

Devlet Yardımları Genel Müdürlüğü (DYGM) kaldırılmasının ardından Türkiye, 2022 yılında Strateji ve Bütçe Başkanlığına bağlı yeni bir DYGM kurmuştur. Ancak yeni kurum, önceki DYGM ile aynı yasal yetkilere sahip değildir. Türkiye'nin mevzuatını AB müktesebatıyla uyumlu hâle getirmek için hâlâ ciddi çaba sarf etmesi gerekmektedir.

2023 yılında, kamu kaynaklarının seçici olarak (yani sadece belirli teşebbüslere) aktarıldığı proje bazlı yatırım programı, yatırım tutarı 491 milyar TL olan 64 projeyi (2022'nin başından bu yana verilen teşvikler, 336 milyar TL'lik yatırıma sahip 25 projeyi kapsamaktadır) içermiştir. Ancak verilen devlet desteğinin miktarı veya bütçelenen tutarı da dâhil olmak üzere, tüm yardım programlarını kapsayan şeffaf bir devlet yardımı envanterinin bulunmaması endişe kaynağı olmaya devam etmektedir.

Serbestleşme

Kamu iktisadi teşebbüsleri rekabet ve devlet yardımı kurallarına tabidir ancak devlet yardımı alanındaki genel zorluklar kamu iktisadi teşebbüsleri için de geçerlidir.

Fasıl 9: Mali Hizmetler

Türkiye mali hizmetler alanında **iyi düzeyde hazırlıklıdır**. Rapor döneminde, sigorta piyasasını güçlendirme ve yeni alternatif finansman araçları geliştirme konusunda **sınırlı ilerleme** kaydedilmiştir. Bununla birlikte raporlama döneminde Türkiye'nin 2023 seçim öncesi bir dizi alışılmışın dışında makro ihtiyati ve düzenleyici önlem uygulamaya yönelik yaklaşımları bankacılık sektörünün çalışma ortamını giderek daha zorlu hâle getirmiştir. Ülkenin, mevcut duruma göre belirlenen önceliklere odaklanarak, mali hizmetler müktesebatına uyum sağlamak için daha fazla çaba sarf etmesi gerekmektedir. 2022 Raporu'nda yer alan tavsiyelerin bir kısmı uygulanmıştır.

Gelecek yıl Türkiye'nin özellikle:

- Bozukluğa neden olan makro ihtiyati ve düzenleyici önlemlerin kademeli olarak kaldırılması ve varlık kalitesi incelemesinin şeffaflığının artırılması;
- Banka denetiminin ve banka yönetişimini, kriz yönetimini ve çözüm çerçevesini daha da güçlendirmesi;
- Türk sermaye piyasalarının gelişmesini ve bunların uygun bir şekilde denetlenmesini desteklemeyi sürdürmesi gerekmektedir.

Türkiye, bankacılık sektöründe sürdürülebilir ve dijital finans konusunda dijital dönüşümü hızlandıracak ileri adımlar atmıştır. Bireylerin ve tüzel kişilerin banka hizmet sistemleri kullanımları kolaylaştırılmıştır.

Fasıl 28: Tüketicinin ve Sağlığın Korunması

Türkiye, tüketicinin ve sağlığın korunmasına ilişkin mevzuat uyumunda **iyi düzeyde hazırlıklıdır**. Bu rapor döneminde **sınırlı ilerleme** kaydedilmiştir. Sağlık (güvenliği) hizmetlerinin gözetimini güçlendirmek ve sınır aşan ciddi sağlık tehditleri karşısında çözüm üretmek amacıyla gerekli girişimlerde bulunulmuştur. Ancak tüketicinin korunması ve yaptırımların uygulanmasına ilişkin bazı sorunlar hala devam etmektedir. Tüketiciler haklarının kullanmak konusunda sorunlarla karşılaşmaya devam etmektedir. Sağlık sistemi Şubat 2023'te Türkiye'nin güneydoğusunda yaşanan deprem nedeniyle son derece olumsuz etkilenmiştir. Komisyonun geçen yılki önerilerine uyulmamış olduğundan söz konusu öneriler hala geçerliliklerini korumaktadır.

Gelecek yıl Türkiye'nin özellikle:

- Tüketici haklarının uygulanmasını güçlendirmeye ve tüketici hareketi ve icra organları ile koordinasyonu ve iş birliğini daha da geliştirmeye; bilinçlendirme faaliyetlerini artırmaya; dijital ortamdaki ihlallere ve özel gereksinimli tüketicilere yönelik daha fazla önlem alması;
- Merkez ve taşra düzeyinde halk sağlığı acil durum risk değerlendirmesi ve risk yönetimi için yeterli kaynak sağlamak suretiyle birinci basamak sağlık hizmetlerini güçlendirmesi;
- Felaketler karşısında etkili bir şekilde çok sektörlü hazırlık ve müdahale için ilgili sektörlerde ve sektörler arası işgücünü ve idari kapasiteyi artırması gerekmektedir.

GRUP 3: REKABETÇİLİK VE KAPSAYICI BÜYÜME

Fasıl 10: Dijital Dönüşüm ve Medya

Türkiye bu alanda **belirli bir hazırlık seviyesine sahiptir**. Rapor döneminde **gerileme** devam etmiştir. Yeterli rekabetin olmaması, medya finansmanının şeffaf olmaması, medya mülkiyetinin yoğunlaşması, yayın politikaları üzerindeki siyasi etki, ifade özgürlüğü üzerindeki kısıtlamalar ve düzenleyici makamların bağımsız olmaması ile ilgili endişeler devam etmektedir. Gelecek yıl Türkiye'nin özellikle:

- Elektronik haberleşmede evrensel hizmet, yetkilendirme düzenlemeleri, pazara erişim ve geçiş haklarının AB müktesebatıyla uyumlu hâle getirmesi;
- Düzenleyici kurumun ve kurul üyelerinin bağımsızlığını güçlendirmesi ve medya çoğulculuğunun sağlanması amacıyla internet hukukunu Venedik Komisyonu'nun tavsiyeleri doğrultusunda değiştirmesi;
- Kamusal yayın sağlayıcısının bağımsızlığını güçlendirecek şekilde adımlar atması gerekmektedir.

Elektronik haberleşme ve bilgi teknolojileri konusunda Türkiye, mevzuatını pazara erişim ve evrensel hizmet alanlarındaki AB müktesebatıyla uyumlaştırma konusunda ilerleme kaydetmemiştir. Düzenleyici kurumların mali ve idari bağımsızlığının bulunmadığına ilişkin endişeler devam etmektedir. Harcamalarda daha fazla şeffaflığa ihtiyaç vardır. Telekomünikasyon alanında rekabetçi ve tüketici dostu bir piyasa oluşturulması için daha fazla düzenleyici ve idari adım atılması gerekmektedir.

Fasıl 16: Vergilendirme

Türkiye, vergilendirme alanında **kısmen hazırlıklıdır**; ancak işbu rapor döneminde bu alanda **ilerleme kaydedilmemiştir**. Finansal hesap bilgilerinin otomatik değişimi ile ilgili olarak, AB'nin vergi alanında iş birliği yapmayan ülkeler listesinin belirlenmesi çerçevesinde, Türkiye'nin istisnasız tüm AB Üye Devletleriyle bilgi değişimini etkin bir şekilde sağlaması gerekmektedir. Geçen yılki tavsiyeler ele alınmamıştır ve hala geçerliliğini korumaktadır.

Gelecek yıl, Türkiye'nin özellikle:

- AB Üye Devletlerinin tamamı ile vergi konusunda otomatik bilgi değişiminin etkin bir şekilde yürütülmesi amacıyla düzenlemeleri uygulamaya koyması;
- Vergiye tabi enerji ürünleri yelpazesini AB müktesebatı ile uyumlaştırması;
- Kayıt dışı ekonomi ile mücadeleye devam etmesi ve kaydedilen ilerlemeyi performans göstergeleri yoluyla şeffaf bir biçimde ortaya koyması gerekmektedir.

Fasıl 17: Ekonomik ve Parasal Politika

Türkiye, ekonomik ve parasal politika alanında **belirli düzeyde hazırlıklıdır**. Merkez Bankasının alışılmışın dışındaki para politikasını gevşetmeye devam etmesi nedeniyle raporlama döneminde **geriye gidiş** yaşanmıştır ve bu durum çok yıllık yüksek enflasyonu ve çapalanmamış enflasyon beklentilerini tetiklemiştir. Mayıs 2023'teki parlamento ve Cumhurbaşkanlığı seçimlerine kadar Merkez Bankası reel faiz oranlarını negatif tutma konusunda ciddi siyasi baskıya maruz kalmıştır. Geniş kapsamlı ihtiyati ve düzenleyici tedbirler finansal piyasaların işleyişini aksatmış ve riskleri artırmıştır. Seçimlerin ardından yeni hükümet bu önlemlerin bir kısmını kademeli olarak kaldırarak ve para ve maliye politikası duruşunu sıkılaştırarak politika normalleştirme sürecini başlatmıştır.

Gelecek yıl, Türkiye'nin:

- Fiyat istikrarına ve enflasyon beklentilerinin yeniden sabitlenmesine odaklanarak, faiz oranlarını temel para politikası aracı olarak yeniden oluşturarak, Merkez Bankasının işlevsel bağımsızlığını yeniden tesis etmek ve uygun şekilde sıkı para politikası uygulamak;
- Şeffaf bir para politikası çerçevesi altında ve tutarlı iletişimle desteklenen en yıkıcı düzenleyici tedbirleri kademeli olarak gevşetmeye devam etmek;
- Veri kapsamını ve kalitesini kademeli olarak genişleterek aşırı bütçe açığı prosedürü (EDP) kapsamındaki mali raporlama ve bildirimlerin yanı sıra kamu maliyesi istatistikleri (GFS) raporlamasının da ESA 2010 ile uyumlu hale getirilmesi gerekmektedir.

Fasıl 19: Sosyal Politika ve İstihdam

Türkiye'nin sosyal politika ve istihdam konusunda **belli düzeyde** hazırlığı bulunmaktadır. Raporlama döneminde **ilerleme kaydedilmemiştir**. İşgücü piyasasındaki durum iyileşmiştir ancak sendikal haklar ve etkili sosyal diyalog, kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin kalıcı seviyeleri ve istihdamdaki cinsiyet eşitsizliği konusundaki endişeler devam etmektedir. Şubat 2023 depremleri, depremde etkilenen bölgelerde işgücü piyasası konusunda büyük bir etki yaratmıştır. Komisyonun 2022 yılındaki tavsiyeleri oldukça sınırlı ölçüde karşılanmıştır.

Gelecek yıl Türkiye'nin özellikle:

- Sendikal hakların kullanılmasını sınırlayan engellerin kaldırılması ve sosyal diyalog mekanizmalarının etkin şekilde kullanılması;

- Özellikle inşaat ve madencilik sektörlerindeki ölümcül olaylarla ve ayrıca plastik atıkların geri dönüşümüyle ilgili olarak işyerlerinde sağlık ve güvenlik konusunda ortaya çıkan zorluklarla mücadele edilmesi;
- Etkin aktif işgücü piyasası ve iş-yaşam dengesi politikalarının benimsenmesi yoluyla kadın istihdam oranının artırılması gerekmektedir.

Fasıl 20: İşletme ve Sanayi Politikası

Türkiye, işletme ve sanayi politikası alanında **kısmen hazırlıklıdır**. Belirli AB ürünlerine yönelik ayrımcı muamelenin aşamalı olarak kaldırılmasıyla raporlama dönemi boyunca **sınırlı ilerleme** kaydedilmiştir. Ancak kamu alımları uygulamalarının AB sanayi politikası ilkeleriyle uyumlu olmadığına dair endişeler devam etmektedir. Büyük yatırımlara yönelik devlet yardımlarında şeffaflığın olmayışı, büyük kayıt dışı ekonomi, küçük ve orta ölçekli işletmelerin (KOBİ'ler) uzun vadeli finansman ihtiyaçları ve mikro finans için yetersiz yasal çerçeveye ilişkin endişeler de bulunmaktadır.

Gelecek yıl, Türkiye'nin özellikle:

- Yerel içerik gereksinimleri ve kamu alımları fiyat primleri gibi sanayi politikası ilkeleriyle bağdaşmayan planları kaldırması ve bunların yerine yeniliği etkili şekilde teşvik eden önlemler getirmesi;
- 2019'dan 2021'e kadar sektör stratejisinin uygulanmasının sonuçlarını ve ayrıca Sanayi Destek Programı kapsamında dağıtılan miktarları yayımlaması;
- Tüm KOBİ destek tedbirlerinin etkilerine yönelik boşluk ve çakışmaların belirlenmesi için bir değerlendirme çalışması yürütmesi gerekmektedir.

Fasıl 25: Bilim ve Araştırma

Genel olarak, Türkiye'nin bilim ve araştırma alanındaki hazırlıkları **çok ileri düzeydedir**. Rapor döneminde, özellikle Ufuk Avrupa'ya katılımıyla ve programa ilişkin farkındalığı ve kapasiteyi artırmaya yönelik eylemlerin sürdürülmesiyle bağlantılı olarak **iyi ilerleme** kaydetmiştir. AB ile Türkiye arasında araştırma ve yenilik alanında iyi, aktif ve genişleyen bir iş birliği vardır.

Gelecek yıl, Türkiye'nin özellikle:

- Ulusal araştırma alanını (TARAL) yeni Avrupa Araştırma Alanı ile uyumlaştırmaya yönelik çabalarını sürdürmesi;
- Avrupa İnovasyon Puan Tablosu'nda sıralamalarda devam eden düşüşe çözüm bulmak için inovasyonu artırma çabalarını hızlandırması gerekmektedir.

Fasıl 26: Eğitim ve Kültür

Türkiye, eğitim ve kültür konusunda **kısmen hazırlıklıdır**. Raporlama döneminde, özellikle ulusal yeterlilikler sisteminin sürekli uygulanması ve bazı AB programlarına katılımın artması yoluyla **biraz ilerleme** kaydedilmiştir. Kültür politikası konusunda Türkiye, UNESCO Kültürel İfadelerin Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesi Sözleşmesi'nin uygulanması yönünde adımlar atmıştır. Türkiye'nin ulusal bir gençlik stratejisi veya resmi olarak tanınmış bir ulusal gençlik konseyi bulunmamaktadır. Şubat 2023 depremi, etkilenen bölgelerdeki eğitim sistemini ciddi şekilde sekteye uğratmıştır.

Gelecek yıl, Türkiye'nin özellikle:

- Kız çocuklarına ve dezavantajlı grupların çocuklarına özel önem vererek kapsayıcı eğitimi daha da geliştirmesi ve okul terk oranlarını azaltmaya yönelik çalışmalarını sürdürmesi ve yakinen izlemesi;
- Türkiye Yeterlilikler Çerçevesinin ve Yükseköğretimde Kalite Kurulunun iyi bir şekilde işlemlerini sağlaması;

- Kültürel İfadelerin Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesine İlişkin 2005 tarihli UNESCO Sözleşmesi'ni uygulamak için ilave adımlar atması gerekmektedir.

Fasıl 29: Gümrük Birliği

Türkiye gümrük birliği alanında **iyi düzeyde** hazırlıklıdır. Rapor döneminde **sınırlı ilerleme** kaydedilmiştir. Uzun süredir devam eden ve yeni ortaya çıkan bazı ticari engeller, AB-Türkiye Gümrük Birliği'nin temel hükümlerini ihlal etmeye devam etmektedir. Vergi muafiyeti, serbest bölgeler ve gözetim tedbirleri AB müktesebatıyla tam olarak uyumlu değildir ve yine Türkiye'nin Gümrük Birliği kapsamındaki yükümlülükleriyle açıkça çelişmektedir.

Komisyonun geçen yılki tavsiyeleri yerine getirilmemiştir ve bu nedenle geçerliliğini korumaktadır.

Gelecek yıl, Türkiye'nin özellikle:

- Yeni mevzuatı AB Gümrük Kodu ile tam uyumlaştırma çabalarına hız vermesi;
- AB müktesebatı doğrultusunda risk temelli kontrolleri ve basitleştirilmiş usulleri uygulamaya koyması;
- AB-Türkiye Gümrük Birliği içinde serbest dolaşımda olan mallara yönelik ilave vergileri ve ithalat ve ihracat kısıtlamalarının tamamını kaldırması gerekmektedir.

Türkiye, gümrük mevzuatı alanında sınırlı ilerleme kaydetmiştir. Türkiye, AB'de serbest dolaşımda bulunan veya üçüncü ülkelerden ithal edilen üçüncü ülke menşeli çok sayıda ürünün ithalatına uygulanan ilave vergilerin bazılarını kaldırmıştır. Ancak, buna paralel olarak yeni ek vergiler getirildiği için kapsam önemli ölçüde azaltılmamıştır.

Türk gümrük makamları, tekstil ve tekstil üretiminde kullanılan malzemeler için dolaşım sertifikaları ve menşe belgelerinin sonradan doğrulanmasını sistematik olarak talep etmeye ve bazı durumlarda sonradan doğrulama sonucuna kadar malların serbest bırakılması için maddi teminat istemeye başlamıştır.

Türk makamları, postlar, deriler ve yarı mamul deriler için ihracat vergisi tedbirleri ve bakır hurdalar için ihracat lisansı rejimi uygulamaya devam etmektedir.

Türk Gümrük Kanunu'nun, güvenlik ve emniyeti sağlamanın yanı sıra yasal ticareti kolaylaştırmak üzere, risk temelli kontrolleri ve basitleştirilmiş usullerin uygulanması da dâhil olmak üzere AB Gümrük Kodu ile tam olarak uyumlaştırılması gerekmektedir. İhtisas gümrüklerinin belirlenmesi, Gümrük Birliği hükümleri ile uyumlu değildir. Serbest bölgeler ve vergi muafiyetine ilişkin kurallar henüz AB müktesebatı ile uyumlu hâle getirilmemiştir.

İdari ve uygulamaya ilişkin kapasite konusunda, sınır kontrolleri için gümrük uygulama kapasitesinin güçlendirilmesine yönelik çabalar devam etmiştir. Ancak fikri mülkiyet haklarının gümrüklerde uygulanmasına ve özellikle ihracat ve taşımacılık işlemlerine ilişkin kanunun uyumlaştırılması için daha fazla çalışma yapılması gerekmektedir. Güvenlik ve emniyet tedbirlerini uygulamaya yönelik risk temelli kontrollerin iyileştirilmesi ve Gümrük Birliği hükümleriyle uyumlu hâle getirilmesi gerekmektedir. Türkiye, Ortak Transit Rejimi Sözleşmesi'ne katılmasının bir parçası olarak, bilgisayarlı transit sistemini uygulamaktadır. Ancak, tarife bilgi teknolojileri (BT) sistemlerini uygulamaya koymamıştır.

GRUP 4: YEŞİL GÜNDEM VE SÜRDÜRÜLEBİLİR BAĞLANTISALLIK

Fasıl 14: Taşımacılık Politikası

Türkiye taşımacılık politikasında **orta düzeyde** hazırlıklıdır. Raporlama döneminde **sınırlı ilerleme** kaydetmiştir. Türkiye, Paris Anlaşması kapsamında, ulaştırma alanında azaltım politikalarına ilişkin özel bir bölüm içeren güncellenmiş Birinci Ulusal Katkı Beyanını yayımlamıştır. Sürdürülebilir kentsel hareketlilik planlarını uygulayan şehirlerin sayısı artmıştır. Yeni demiryolu çerçeve kanunu henüz kabul edilmemiştir ve demir yollarından sorumlu kurumun reformunda ilerleme kaydedilmemiştir.

Komisyonun geçen yılki tavsiyeleri sadece kısmen yerine getirilmiştir ve bu nedenle geçerliliğini korumaktadır. Önümüzdeki yıl Türkiye'nin özellikle:

- Ulaştırma sektörünün karbonsuzlaştırılmasına yönelik net sıfır hedeflerine ulaşmak için proje odaklı yöntemler belirlemesi;
- Şehirlerin kentsel hareketliliğinin afetlere karşı dayanıklılığına öncelik vermesi ve gelişen sürdürülebilir kentsel hareketlilik planlarının bir parçası olarak afet konularına yer vermesi;
- Sürdürülebilir kentsel hareketlilik konusunda yerel ve merkezi makamlar arasında politika diyalogunu geliştirmesi ve kurumsal koordinasyonu artırması gerekmektedir.

Kara yolu taşımacılığı konusunda, yasal çerçeve, AB müktesebatına uyum bakımından iyi düzeyde hazırlıklıdır. Rapor döneminde sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Türkiye'nin haberleşme uydu operatörü Türksat, AB ile uyumlu akıllı ulaştırma hizmetlerine ilişkin en iyi uygulamalara erişim sağlamak üzere bir kullanıcı portalı oluşturma çalışmalarını ilerletmiştir. Tehlikeli malların karayoluyla taşınmasına ilişkin uygulama mevzuatı Haziran 2022'de yürürlüğe girmiştir.

Türkiye, demiryolu taşımacılığı alanında orta düzeyde hazırlıklıdır ve rapor döneminde daha fazla ilerleme kaydetmemiştir. Kapsamlı demir yolu çerçeve kanunu kabul edilmemiştir. Türkiye, AB'nin dördüncü demiryolu paketi ile uyumlu değildir. Demiryolu Sistemleri Karşılıklı İşletilebilirlik Yönergesi'ne uyum sağlamayı amaçlayan bir kanun taslağının hazırlanmasında son aşamaya gelinmiştir.

Türkiye, deniz taşımacılığı alanında AB müktesebatına uyum konusunda iyi düzeyde hazırlıklıdır. Rapor döneminde biraz ilerleme kaydedilmiştir. Nisan 2022'de liman başkanlığı statüsü, idari açıdan verimliliği artırmak amacıyla yeniden düzenlenmiştir. Denizciliğin karbonsuzlaştırılması ve yeşil denizcilik konusunda Türkiye'nin çabaları, denizcilik filosunun enerji tasarruflu ve daha çevre dostu gemilerle yenilenmesi şeklinde devam etmiştir. Devlet teşvikleri kapsamında yeşil hidrojen ve yeşil metanol gibi alternatif yakıtlara geçiş planlanmaktadır.

Türkiye'nin, iç su yolu taşımacılığına ilişkin mevzuatı henüz AB müktesebatı ile uyumlu değildir. Türkiye'nin sınırlı iç su yolları mevcuttur ve bu konudaki temel uluslararası anlaşmaları imzalamamıştır.

Türkiye, havacılık alanında orta düzeyde hazırlıklıdır. Rapor döneminde sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Eğitim kuruluşları, sürekli uçuşa elverişlilik yönetimi ve bakım personeli lisansı ile ilgili yönetmelikler, AB müktesebatına daha fazla uyum sağlanması amacıyla güncellenmiştir.

Kombine taşımacılık konusunda sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Kombine yük taşımacılığına ilişkin yönetmelik Mayıs 2022'de yayımlanmıştır.

GKRY'de kayıtlı, Kıbrıs ile ilgisi olan ya da son uğradığı liman GKRY'de bulunan gemiler ve uçaklara yönelik kısıtlamalar yürürlükte kaldığı sürece, Türkiye bu fasla ilişkin AB müktesebatını tam olarak uygulama konumunda olmayacaktır.

Fasıl 15: Enerji

Türkiye, enerji alanında **kısmen hazırlıklıdır**. Rapor döneminde **sınırlı ilerleme** kaydedilmiştir. Genel olarak enerjide Rusya'ya bağımlılık artmıştır; Türkiye, Rusya'dan gaz ithalatını azaltmış ancak petrol ve kömür ithalatını artırmış ve Rusya tarafından inşa edilip işletilen yeni bir nükleer santralin açılışını yapmıştır. Yenilenebilir enerjinin yaygınlaşması hızla devam ederken, sektördeki yerli katkı gerekliliği uygulamaları da devam etmektedir. Türkiye doğal gaz piyasasına ilişkin bazı mevzuat değişiklikleri yapmıştır ancak bu değişikliklerin iyileştirici etkisi çelişkilidir. Türkiye'nin, nükleer güvenlik düzenlemelerinin mevzuata uyumu konusunda çabaları olmuştur.

Gelecek yıl Türkiye'nin özellikle:

- Yasal olarak bağlayıcılığı olan bir plan ve faaliyetlerin ayrıştırılması için bir zaman çizelgesi oluşturmak suretiyle ve doğal gaz piyasası kanununu AB'nin üçüncü enerji paketi ile uyumlu hale getirmek için güncellemek suretiyle doğal gaz piyasası reformunu derinleştirilmesi;
- Akkuyu Nükleer Santrali'nde stres testlerini ve nükleer güvenlik konusunda mevzuat uyumunu tamamlaması;
- DTÖ ve AB-Türkiye Gümrük Birliği kurallarına aykırı olduğu için yenilenebilir enerji sektöründe yerli katkı gerekliliği uygulamalarına son vermesi gerekmektedir.

Fasıl 21: Trans-Avrupa Ağları

Türkiye, Trans-Avrupa ağlarında **çok ileri düzeydedir**. Raporlama döneminde **ilerleme kaydedilmemiştir**. Enerji ağlarına ilişkin olarak, Trans-Anadolu Boru Hattı (TANAP) kesintisiz çalışarak Güney Gaz Koridoru'nun Avrupa bölümüne gaz aktarmaya devam etmektedir. Ulaşım ağlarında, AB sınırını İstanbul'a bağlayan Halkalı-Kapıkule demiryolu hattının inşası, önemli zorluklara rağmen devam etmiştir.

Komisyonun geçen yılki tavsiyeleri yerine getirilmemiştir ve bu nedenle geçerliliğini korumaktadır. Gelecek yıl, Türkiye'nin özellikle:

- AB müktesebatına uygun biçimde şeffaf, maliyet tabanlı ve ayrımcı olmayan bir doğal gaz transit rejimi oluşturması;
- Yavuz Sultan Selim köprüsünün demiryolu bağlantılarının hazırlanması için somut adımlar atması;
- TEN-T ağlarında uyumu kolaylaştırmak amacıyla AB müktesebatının önemli bölümlerine uyum çalışmalarını hızlandırması gerekmektedir.

Ulaşım ağları ile ilgili olarak, Türkiye, Asya ve Avrupa'yı birbirine bağlayan yeni Halkalı-Kapıkule hızlı tren hattının inşasında ilerlemeye devam etmiştir. Ana hattaki ilerleme oranı %64'e ulaşmıştır. Ispartakule-Çerkezköy (Aşama II) ve Ispartakule-Halkalı (Aşama III) bölümlerinin sözleşmeleri imzalanmıştır.

Türkiye ve Rusya, Ekim 2022'de Türk Akımı Doğalgaz Boru Hattı'nı genişleterek ve Yunanistan ve Bulgaristan sınırlarında bir gaz dağıtım merkezi oluşturarak Türkiye'nin önemli bir gaz merkezi hâline gelmesinin değerlendirilmesi üzerinde anlaşmaya varmıştır. Ocak 2023'te, BOTAŞ ile Bulgargaz arasında 13 yıllık bir iş birliği anlaşması imzalanmıştır. Marmara Ereğlisi LNG Terminali üzerinden ilk aktarım Nisan 2023'te gerçekleştirilmiştir. BOTAŞ, Avrupa Doğal Gaz İletim Sistemi Operatörleri Ağı'na (ENTSO-G) gözlemci üyelik başvurusunda bulunmuştur. Nisan 2023'te kabul edilen Doğal Gaz Piyasası Kanunu'ndaki değişiklikler, Türkiye'nin gaz ithalat ve ihracat mantığını değiştirmiştir. BOTAŞ, Saros yüzer LNG depolama ve gazlaştırma ünitesini Şubat 2023'te tamamlamıştır.

Elektrik şebekelerine ilişkin olarak Türkiye, Elektrik İletim Sistemi Operatörünün Avrupa Elektrik İletim Sistemi Operatörleri Ağı (ENTSO-E) gözlemci üyeliğini Ocak 2023 itibarıyla 3 yıllık bir süre için yenilemiştir.

Fasıl 27: Çevre ve İklim Değişikliği

Türkiye bu alanda **belirli düzeyde hazırlıklıdır** ve raporlama döneminde **sınırlı ilerleme** kaydetmiştir. İklim değişikliği konusunda Türkiye, Paris Anlaşması uyarınca güncellenmiş ulusal katkısını biraz artırmış, ancak hâlâ kritik derecede yetersiz bir azaltım hedefi ile sunmuştur. Net sıfır emisyon hedefini doğrulayan uzun vadeli bir karbonsuzlaştırma stratejisi hâlâ bulunmamaktadır. İklim politikasına ilişkin ana stratejik belgelerin zaman ufku hâlâ 2023'e kadar uzanmaktadır ve kapsamlı bir şekilde güncellenmeleri gerekmektedir. Yürütme ve uygulama zayıf kalmaya devam etmektedir. Türkiye henüz iddialı ve daha iyi koordine edilmiş çevre ve iklim politikaları belirlememiş ve uygulamamıştır. Hazırlıklılık düzeyini artırmak için kilit ön koşullar olan ölçülebilir hedefler ve kilometre taşları, önemli yatırımlar ve daha güçlü idari kapasite dâhil olmak üzere stratejik planlama düzeyi düşük kalmaktadır.

Geçen yılki tavsiyelerin yalnızca bir kısmı uygulanmıştır, bu yüzden söz konusu tavsiyeler büyük ölçüde hâlâ geçerlidir. Gelecek yıl, Türkiye'nin özellikle:

- Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönergesi ve diğer yatay çevre mevzuatının tam olarak uygulanması yoluyla, depremden etkilenen bölgelerde daha sağlam binalar inşa ederken çevre standartlarının karşılanmasını ve bu bölgelerde asbeste maruz kalmaya karşı korumanın gerektiği gibi uygulanmasını sağlaması;
- Endüstriyel kirlilik, su ve atık ile doğa koruma ve hava kalitesine ilişkin yönergelere uyumunu tamamlaması;
- Başta emisyon ticareti olmak üzere, iklim eylemine ilişkin AB müktesebatına uyumunu tamamlaması ve iklim değişikliğine ilişkin Paris Anlaşması kapsamında beklenen katkıları sonuçlandırması gerekmektedir.

GRUP 5: KAYNAKLAR, TARIM VE UYUM

Fasıl 11: Tarım ve Kırsal Kalkınma

Türkiye, tarım ve kırsal kalkınma alanında **belirli düzeyde hazırlıklıdır**. Bununla birlikte Türkiye'nin tarımı destekleme politikasının AB ortak tarım politikası ilkelerinden uzaklaşması ve ülkenin AB'den tarım ürünleri ithalatını kısıtlamaya devam etmesi nedeniyle **gerileme** devam etmiştir. Tarım istatistiklerinin oluşturulması için hâlâ bir strateji belgesi yoktur ve işleyen bir bütünleşmiş yönetim ve kontrol sistemini (*Integrated Administration and Control System-IACS*) henüz uygulamaya koyulmamıştır. Komisyonun geçen yılki tavsiyeleri karşılanmamıştır.

Gelecek yıl Türkiye'nin özellikle:

- Tarımsal istatistiklerin oluşturulması ve IACS'nin uygulanmasına yönelik bir stratejinin kabul edilmesi ve uygulamaya koyulması;
- Tarımsal destek politikasını AB müktesebatıyla uyumlu hâle getirmeye yönelik bir strateji geliştirmesi ve uygulamaya başlaması;
- Yeni önlemlerin oluşturulması ve katılım öncesi yardıma ilişkin AB aracı IPARD III'ün tüm ülkede sorunsuz bir şekilde yaygınlaştırılması da dâhil olmak üzere, kırsal kalkınmaya yönelik IPARD III'ün sorunsuz bir şekilde uygulanmasının sağlanması gerekmektedir.

Fasıl 12: Gıda Güvenliği, Veterinerlik ve Bitki Sağlığı Politikası

Türkiye, gıda güvenliği, veterinerlik ve bitki sağlığı politikası alanında **belirli düzeyde** hazırlıklıdır. Geniş kapsamda, raporlama dönemi boyunca bu alanda, özellikle de hayvanların kimliklendirilmesi ve kayıt altına alınması konusunda **sınırlı ilerleme** kaydedilmiştir. Gıda güvenliği konusunda, gıda işletmelerinin AB standartlarına uygun hâle getirilmesinde iyileştirme henüz yapılmamıştır. Bu alandaki AB müktesebatının tam olarak uygulanması için daha fazla çalışma yapılması gerekmektedir. Komisyonun 2022'deki tavsiyeleri karşılanmamıştır.

Gelecek yıl Türkiye'nin özellikle:

- Çiğ süt başta olmak üzere gıda tesislerinin AB standartlarına uyacak şekilde iyileştirilmesi;
- Pestisit kalıntılarına ilişkin AB'nin maksimum limitlerini karşılaması ve tekrarlayan eksiklikleri etkili bir şekilde gidermesi;
- Zoonoz hastalıkların ele alınmasında daha fazla ilerleme kaydedilmesi gerekmektedir.

Fasıl 13: Balıkçılık

Türkiye balıkçılık ve su ürünleri konusunda **orta düzeyde** hazırlıklıdır. Mevzuatın kapsamının iyileştirilmesi ve genişletilmesi ve kurumsal kapasite ve altyapının güçlendirilmesi yoluyla, balıkçılık yönetimi, denetim ve kontrol konularında **biraz ilerleme** kaydedilmiştir. Komisyonun geçen yılki tavsiyeleri kısmen karşılanmıştır.

Gelecek yıl Türkiye'nin özellikle:

- Stok değerlendirmeleri için veri toplama ve veri paylaşımı da dâhil olmak üzere, balıkçılık yönetimini AB hukukuyla uyumlu hâle getirme çabalarını hızlandırması;
- Piyasa politikasını, özellikle meslek kuruluşlarının tanınmasını ve rollerini düzenleyen kriterler konusunda AB kurallarıyla uyumlu hâle getirme çabalarını hızlandırması;
- Akdeniz ve Karadeniz'de mevzuata uygunluğun iyileştirilmesi ve av belgeleme programları da dâhil olmak üzere yasa dışı, raporlanmamış ve düzenlenmemiş balıkçılık faaliyetleriyle (*Illegal, Unreported and Unregulated-IUU*) etkili bir şekilde mücadele edilmesi hedefiyle denizde balıkçılık kontrolü ve denetiminin iyileştirmesi gerekmektedir.

Fasıl 22: Bölgesel Politika ve Yapısal Araçların Koordinasyonu

Türkiye, bölgesel politika ve yapısal araçların koordinasyonu alanında **orta düzeyde** hazırlıklıdır. Genel olarak, IPA II fonlarının kullanımını hızlandırma ve IPA III fonlarının yapısının oluşturulması konusunda **biraz ilerleme** kaydedilmiştir. 2022'deki öneriler geçerliliğini korumaktadır.

Gelecek yıl Türkiye'nin özellikle:

- Bölgesel politika uygulamasındaki yapısal zayıflıkları ele alması;
- Belirlenen son teslim tarihlerine kadar yüksek kaliteli sonuçlar elde etmek ve taahhütlerin iptal edilmesini önlemek için IPA II kapsamında devam eden operasyonların uygulanmasını hızlandırması;
- Yerel demokrasinin düzgün işleyişini sağlaması gerekmektedir.

Fasıl 33: Mali ve Bütçesel Hükümler

Türkiye, mali ve bütçesel hükümler alanında **belirli düzeyde hazırlıklıdır**. Rapor döneminde, **ilerleme kaydedilmemiştir**. Ülkenin sağlam koordinasyon yapıları kurması, idari kapasite oluşturmaya ve öz kaynaklar sisteminin doğru uygulanması için uygulama kurallarını benimsemesi gerekmektedir.

Gelecek yıl, Türkiye'nin özellikle:

- Gayrisafi Milli Gelir (GSMG) envanterini Eurostat'ın GSMG envanter rehberi ile daha uyumlu hâle getirmesi gerekmektedir.

GRUP 6: DIŞ İLİŞKİLER

Fasıl 30: Dış İlişkiler

Türkiye, dış ilişkiler alanında **orta düzeyde hazırlıklıdır**. Rapor döneminde, **ilerleme kaydedilmemiştir**. Türkiye, bazı ilave gümrük vergilerini kaldırmış, ancak başka vergiler de getirmiş ve böylece çok sınırlı bir yeniden uyumlaştırma gerçekleştirmiştir. AB'nin benzer anlaşmalar imzalamadığı üçüncü ülkelerle imzalanan ticaret anlaşmaları gibi geniş kapsamlı ilave gümrük vergilerinin yürürlükte kalması nedeniyle Türkiye, Ortak Gümrük Tarifesi ile hâlâ uyumlu değildir. AB Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi'nden sapma, AB-Türkiye Gümrük Birliği'ni ihlal edecek şekilde devam etmiştir. Türkiye'nin resmî kalkınma yardımı, Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi 17'de yer alan %0,7'lik hedefin üzerinde, %0,79 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'nin resmî kalkınma yardımlarının büyük bir kısmını, Suriye ile ilgili olan ancak Türkiye'de yürütülen projelere sağlanan insani yardımlar oluşturmuştur.

Komisyona geçen yılki tavsiyeleri yerine getirilmemiştir, bu nedenle bu tavsiyeler geçerliliğini korumaktadır. Gelecek yıl, Türkiye'nin özellikle:

- Gümrük tarifelerini, Ortak Gümrük Tarifesi ile tamamen uyumlu hâle getirmesi;
- AB'nin Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi ve çift kullanımlı malzemenin ihracatının kontrolü rejimi ile uyumunu tamamlaması gerekmektedir.

Fasıl 31: Dış, Güvenlik ve Savunma Politikası

Türkiye, dış ilişkiler, güvenlik ve savunma politikası alanında **belirli düzeyde hazırlıklıdır** ve raporlama döneminde genel olarak **ilerleme kaydetmemiştir**. Türkiye, AB-Türkiye ilişkileri bağlamında önemli bir unsur teşkil eden dış politika alanında aktif ve önemli bir aktördür. Ancak Türkiye'nin tek taraflı dış politikası, AB'nin Ortak Dış ve Güvenlik Politikası (ODGP) kapsamındaki öncelikleri ile çelişmeye devam etmektedir.

Rusya'nın Ukrayna'ya karşı başlattığı savaşın ardından Türkiye, Rusya'nın askerî saldırısını kınamış ve Ukrayna tahılının ihracatının kolaylaştırılması ve esir değişimi de dâhil olmak üzere, siyasi ve diplomatik girişimlerde bulunmuştur. Türkiye, Ukrayna ve Rusya arasında görüşmelerin kolaylaştırılması, gerilimin azaltılması ve ateşkesin sağlanması için çalışmıştır. Bununla birlikte Türkiye, AB'nin Rusya'ya yönelik kısıtlayıcı tedbirlerine uyum sağlamaktan kaçınmış ve Rusya ile ticari ve ekonomik bağlarını çeşitli sektörlerde (enerji, turizm, ulaştırma vb.) önemli ölçüde yoğunlaştırmıştır.

Türkiye ayrıca Arap ülkeleri, Ermenistan ve İsrail ile "bölgesel normalleşme" politikasını yoğunlaştırmıştır. Türkiye'nin, 7 Ekim 2023 tarihinde, İsrail'e karşı gerçekleştirdiği saldırıların ardından terör örgütü Hamas'a destek veren söylemi, AB yaklaşımıyla tamamen çelişmektedir. Suriye ihtilafına siyasi bir çözüm bulunamaması nedeniyle Rusya'nın kolaylaştırıcılığı altında Suriye rejimi ile yakınlaşma, AB'nin politikasıyla çelişmektedir. Türkiye'nin Güney Kafkasya ve Orta Asya'da artan bir varlığı ve jeopolitik iddiası bulunmaktadır ve Afrika, Latin Amerika ve Asya ülkeleriyle ilişkilerini genişletme

çabalarını sürdürmektedir. Türkiye'nin Afganistan konusundaki pragmatik angajmanı ve Sudan'daki gelişmelere ilişkin açık tutumu, büyük uluslararası krizler karşısında kilit bir oyuncu olma arzusunun altını çizmiştir.

Geçen yılki tavsiyelerin yalnızca bir kısmı uygulanmıştır, bu yüzden söz konusu tavsiyeler geçerliliğini korumaktadır. Gelecek yıl, Türkiye'nin özellikle:

- Yüksek Temsilci'nin AB adına yaptığı açıklamalara ve ODGP ile ilgili Konsey kararlarına uyumu kayda değer bir şekilde arttırmak için kararlı adımlar atması;
- Askerî amaçlar için kullanılacak ileri teknoloji ürünlerine ilişkin kısıtlayıcı tedbirlerin delinmesinin önlenmesi ve tespit edilmesine yönelik iş birliğini arttırması;
- AB ile dış ve güvenlik politikasına ilişkin siyasi diyalogu daha da geliştirmesi ve bir yandan görüş ayrılıklarını azaltmaya çalışırken diğer yandan da yakınlaşan çıkarlar konusunda iş birliği arayışı olması gerekmektedir.